

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБАТА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА 2021 ГОДИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Република Северна Македонија е држава со парламентарна демократија. Претседател избран на општи и непосредни избори е шеф на државата и врховен командант на вооружените сили. Едонодомно Собрание е носител на законодавната власт. Последните претседателски избори се одржаа во 2019 година на кои победи актуелниот претседател Стево Пендаровски. Парламентарни избори се одржаа во јули 2020 година после три месеци одложување заради пандемијата со КОВИД-19. Во својата Изјава за прелиминарните наоди и заклучоци во врска со парламентарните избори во јули 2020 година и во Конечниот извештај од октомври 2020, Канцеларијата за демократски институции и човекови права при Организацијата за безбедност и соработка во Европа забележува дека изборите „генерално беа спроведени ефективно и покрај прилагодувањата како одговор на пандемијата со КОВИД-19, но правната стабилност беше нарушена со значителните измени на Изборниот законик и последователните *ад хок* прописи усвоени за време на вонредната состојба.“ Извештајот ги окарактеризира изборите како „вистински конкурентни“ и покрај ограничената можност на политичарите да спроведат активности за комуникација со граѓаните за време на пандемијата. Самиот ден на изборите поминал без проблеми.

Националната полиција, којашто е во состав на Министерството за внатрешни работи, се грижи за одржување на внатрешната безбедност, миграцијата и ги обезбедува границите. Цивилните власти имаа делотворна контрола врз безбедносните сили. Имаше случаи во кои припадници на безбедносните сили ги злоупотребиле своите надлежности, меѓу другото и со прекумерна употреба на сила од страна на полициски службеници и службеници на затворското обезбедување.

Важни прашања поврзани со човековите права вклучуваа веродостојни извештаи за: нечовечни и понижувачки услови и сериозна пренатрупаност во

некои затворски одделенија; насилство и закани со насилство врз новинари; случаи на сериозна корупција во владата; отсуство на отчетност за родово засновано и семејно насилство; и кривични дела што вклучуваа насилство и закани со насилство упатени кон лезбијки, геј мажи, бисексуалци, трансродови, квир и интерсексуални лица.

Властите преземаа мерки за идентификација, истрага, кривично гонење и казнување на службени лица одговорни за злоупотреби или вмешани во корупција. Канцеларијата на народниот правобранител сметаше дека неказнивоста на полициските службеници и понатаму претставува проблем, но во помал степен од минатото.

Поглавје 1. Почитување на личниот интегритет

а. Произволно лишување од живот и други незаконски или политички мотивирани убиства

Немаше извештаи дека властите или нивни претставници извршиле произволни или незаконски убиства.

б. Исчезнувања

Немаше извештаи за исчезнати лица за кои вината би можела да се припише на државните власти или други субјекти во нивно име.

в. Тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

Уставот и законите забрануваат вакви практики, но имаше одредени извештаи според кои полициски службеници ја злоупотребиле својата позиција против приведени лица и затвореници и употребила прекумерна сила. Властите презеле дејствија за спроведување на истраги и кривично гонење во случаите со основани наводи. Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди (ОВККИПС) при Министерството за внатрешни работи, соопшти дека во текот на првите седум месеци од годината има постапувано по 38 претставки против полициски службеници за употреба на прекумерна сила. Одделот сметал дека шест од претставките биле неосновани, 30 отфрлил заради немање доволно докази и две прифатил. Во овие два предмети, ОВККИПС поднел кривични пријави против двајца

полициски службеници за „малтретирање додека ги извршувале работните задачи“.

Заклучно со 1 август ОВККИПС поднел кривични пријави до обвинителството против двајца полициски службеници за прекумерна употреба на сила. ОВККИПС им го одзел оружјето на полициските службеници и наложил да се подложат на психолошка и психијатриска евалуација. Двете дисциплински претставки на ОВККИПС во 2020 година против двајца полициски службеници за прекумерна употреба на сила завршиле со тоа што дисциплинската комисија парично го казнила едниот службеник, а на другиот му го прекинала работниот однос. На 10 ноември Основниот суд Битола осудил еден полициски службеник на една година затвор за прекумерна употреба на сила врз граѓанин од ромска етничка припадност што се случило во септември 2020 година.

Заклучно со 20 август народниот правобранител имал примено 51 претставка против полицијата, вклучително и две за полициска бруталност. По препорака на народниот правобранител, Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција (ЈОГОКК) отворило истрага по една од претставките за „несоодветно постапување при вршење на службена должност“. Заклучно со 30 август втората претставка за наводна бруталност сè уште беше во постапка на разгледување кај народниот правобранител.

Во 15 случаи, во претставките се барало интервенција на народниот правобранител кај ОВККИПС за незаконско, непрофесионално и несоодветно постапување со граѓаните. Две претставки се однесувале на несоодветно постапување од страна на полицијата за време на протести. Народниот правобранител утврдил дека двете претставки биле основани и му препорачал на ОВККИПС да преземе дисциплински мерки против засегнатите полициски службеници. Во првиот случај, ОВККИПС известил дека не можел да постапи, бидејќи не можел да го идентификува службеното лице во прашање од видео снимката што им била на располагање. Во вториот случај презел дисциплински мерки против службеното лице за сериозна повреда на утврдените протоколи и поднел кривична пријава до ЈОГОКК. Бројката од 51 претставка претставува значителен пад во споредба со 130 претставки добиени во истиот период во 2020 година.

Неказливоста не е голем проблем кај безбедносните сили.

Услови во затворите и одделенијата за притвор

И покрај одредени подобрувања на физичките условите во некои од установите, КПУ Идризово, во која беа сместени 45 отсто од целокупната затворска популација во земјата, и понатаму имаше одделенија кои беа дотраени, сериозно пренатрупани и во кои некои од осудените лица биле изложени на нечовечни и понижувачки услови. Распространетата корупција кај затворскиот персонал претставува значителен проблем во затворскиот систем.

Физички услови: Од својата последна *ад хок* посета на земјата во декември 2020 година, Комитетот за спречување тортура (КСТ) на Советот на Европа известил дека иако условите во новите отворени и полуотворени одделенија во КПУ Идризово биле главно прифатливи, одделението во двокатницата позната како ‘Амбуланта’ и понатаму било запуштено, валкано и пренатрупано. Келиите исто така слабо се грееле (15,5°C) и имале влага.

Извештајот на КСТ од посетата, објавен на 29 јули, исто така забележува наод дека „старото полу-отворено одделение“ во Идризово, коешто требало да биде срушено во 2018 година, сè уште било во функција во затворскиот круг „веднаш до трошните остатоци од поранешните работилници и приемното одделение.“ Во врска со полуотвореното одделение во извештајот на КСТ се вели „во времето на посетата имаше 91 осудено лице сместени во 14 соби, од кои неколку беа сериозно пренатрупани; на пример 16 лица во простор од 32 метри квадратни (345 квадратни стапки). Собите беа во лоша состојба (со сидови што се ронат, скршени рамки на прозорци и мебел, опасно импровизирана електрична инсталација, дупки на подот и таванот) и ужасна нехигиена (наезда од штетници, купишта несобрано ѓубре во келиите и вода што тече). Комунално-санитарните јазли беа во лоша состојба, при што тоалетите на првиот кат смрдеа и беа поплавени со фекалии, чешмите и водната инсталација капеа, подот беше поплавен и не работеше осветлувањето“. Во извештајот на КСТ беше наведено: „Условите во ова одделение, како и во ‘Амбуланта’, секако можат да се опишат како нечовечни и понижувачки.“

Затворските власти ги држеле осудените лица подолго време без можност за движење. На пример во извештајот на КСТ од 29 јули се наведува дека во Затворот Скопје „режимот што се нуди сè уште наликува на реликвија од

минатото. Притворениците и понатаму се држат затворени во нивните ќелии по повеќе од 23 часа на ден, без никаква понуда на активности, освен 30-45 минути на ден надвор во еден од двата дворови, коишто сè уште не се опремени со опрема за вежбање.“ Иако има теретана со инсталирани машини за кревање тегови и велосипеди за вежбање, нејзиното користење е крајно ограничено и поголемиот дел од затворениците не биле информирани за нејзиното постоење и дека можат да ја користат.

Во својот *30-ти Опит извештај* за 2020 година објавен на 27 мај КСТ забележал бројни проблеми, вклучително и лошо управување, ендемска корупција кај затворскиот персонал, насилство меѓу осудените лица, несоодветна здравствена грижа, лоши услови за живеење (особено во КПУ Идризово) и практика на назначување на директори и заменици директори на затворите врз основа на нивната политичка припадност. Извештајот на КСТ кореспондираше со наодите за затворите на Националниот превентивен механизам на Народниот правобранител за 2020 година.

Иако казнено-поправниот систем имал доволен капацитет, народниот правобранител известил дека пренатрупаноста повторно станала проблем во текот на годината, особено во некои крила од КПУ Идризово. Затворскиот систем и понатаму страдал од недостиг на финансиски средства и персонал. Лошите услови во полициските станици, во центрите за социјална грижа, во засолништата и во психијатриските установи и понатаму претставувале проблем.

На 20 август народниот правобранител известил дека властите го реновирале Затворот Битола и го отвориле новиот Воспитно-поправен дом за малолетници Волковија, со што се овозможил трансфер на 16 малолетници од други затвори во оваа специјализирана установа. Народниот правобранител сепак известил дека условите во затворите и понатаму се генерално несоодветни, пред сè заради недоволните здравствени и образовни/рехабилитациски услуги и недостигот на обучен персонал.

До 20 август Националниот превентивен механизам на народниот правобранител посетил девет затвори и казнени установи, фокусирајќи се на третманот на зависниците од дрога како особено ранлива категорија на сурово и понижувачко постапување. Народниот правобранител утврдил дека властите не обезбедувале соодветна заштита, здравствена нега или третман за оваа

категорија на осуденици, особено во Затворот Куманово. Народниот правобранител поднел посебен извештај до Министерството за здравство со препораки за подобрување на состојбите. Во последователна посета на Затворот Куманово на 5 мај народниот правобранител забележал дека властите не презеле никакви мерки во однос на здравствената заштита и третман на осудените лица со проблеми со зависност од дрога од неговата претходна посета.

Управата за извршување на санкции (УИС) при Министерството за правда пријавиле дека заклучно со 17 август пет лица починале во затвор. УИС известиле дека една смрт била резултат на самоубиство, а другите настанале после подолг период на здравствени проблеми. Народниот правобранител отворил истрага за смртта на сите пет лица. До 20 август истрагите сè уште не беа затворени.

До УИС биле поднесени 18 интерни известувања за употреба на сила од страна на затворската полиција врз осудени лица. Во сите овие случаи, Управата утврдила дека посочените службени лица постапиле во согласност со Стандардните оперативни процедури. Имало две претставки за наводна тортура и нечовечно постапување со осудени лица во затворите Битола и Куманово, при што во втората се тврдело дека стражарите употребиле прекумерна сила при одговор на насилство меѓу осудените лица. При вонредна инспекција на УИС на Затворот Битола не можеле да утврдат дали употребата на сила била оправдана, додека при инспекцијата на Затворот Куманово било утврдено дека употребата на сила била оправдана и во согласност со стандардната политика и процедури.

Администрација: Заклучно со 20 август, народниот правобранител примил седум претставки од приведени или осудени лица за наводна употреба на прекумерна сила, бруталност, тортура, нечовечно или понижувачко постапување, и разгледал четири од нив. Две претставки биле поднесени против полициски службеници, а пет против затворската полиција или обезбедување. Тројца службеници на затворското обезбедување во затворите Прилеп, Идризово и Битола биле обвинети за бруталност. По посетата на терен, народниот правобранител утврдил дека претставките против затворската полиција во затворите во Прилеп и Битола биле неосновани. Постапувајќи по претставка против затворската полиција во Идризово за

наводно несоодветно постапување со затвореник за време на неговото спроведување до судот, народниот правобранител издал препораки до затворската управа во врска со протоколите за спровод. Народниот правобранител редовно ги посетувал затворите за кои добивал претставки во потрага по докази како поткрепа на наводите за злоупотреба со цел да препорача дополнителни дејствија.

Народниот правобранител забележал дека властите главно ги прифаќале неговите препораки, но не преземале доволно за нивно соодветно спроведување. Народниот правобранител имал целосен и непречен пристап до сите затворски и притворски установи.

Независен надзор: Во согласност со законот и со претходна дозвола од судија на претходна постапка, лекари, дипломатските претставници, претставниците од КСТ и од Меѓународниот комитет на Црвениот крст, имаат право да посетат лица во притвор. Согласно Меморандумот за разбирање од 2018 година, Владата му дала на Хелсиншкиот комитет за човекови права неограничен пристап до осудените лица. Претставниците од Канцеларијата на народниот правобранител еднаш месечно ги посетувале затворите низ државата и ги истражувале сите веродостојни наводи за проблематични услови и постапување.

Подобрувања: Министерството за правда известило дека биле направени одредени подобрувања во КПУ Идризово. Женското одделение при Воспитно-поправниот оддел за малолетници во КПУ Идризово било реновирано со цел целосно да се одвојат малолетничките од возрасните. УИС исто така информирала дека е завршено реновирањето на Затворот Тетово.

УИС продолжила со обука на нововработените во затворската полиција во Центарот за тренинг и едукација. Во Центарот биле обучени 35 службеници за стандардни операции во рамките на установите, за кодексот на однесување и употреба на сила.

Во Извештајот од 29 јули КСТ забележува дека УИС биле преструктурирани за да ја подобрат својата ефикасност и да дадат приоритет на обуката на персоналот и пробациската служба. Меѓутоа КСТ бил загрижен заради континуираната пракса на именување директори и заменици директори на затворите од надвор од затворскиот систем и се сомневал дека постои

соодветен синцир на отчетност заснован на нешто повеќе од политичка припадност.

КСТ забележал дека одлуката за 30 отсто зголемување на платите на затворскиот персонал, како и дополнителните пензиски бенефиции, значела признавање на тоа дека работата што ја вршат затворските службеници е тешка и имало за цел да привлече и да ги задржи квалификуваните кандидати за работа во затворите.

Г. Произволно приведување или задржување

Законот забранува произволно приведување или задржување, и предвидува право за секого да ја спори пред суд законитоста на неговото или нејзиното приведување или задржување, како и да добие надоместок за незаконско задржување. Властите главно се придржувале на овие барања.

Постапки за приведување и постапување со задржаните лица

Според законот, судијата е должен да издаде наредба за приведување и задржување на осомничени лица врз основа на одредени докази, а полицијата главно го почитувала ваквиот законски услов. Законот им забранува на полициските службеници да ги испрашуваат осомничените без да ги информираат за нивниот статус и за нивните права и да им овозможат да добијат адвокат. Според законот, обвинителството е должно да го изведе задржаното лице пред судија во рок од 24 часа по приведувањето. На барање на надлежен обвинител, судијата на претходна постапка може да нареди задржување на осомниченото лице, најмногу до 72 часа пред да биде изведено пред суд. Главно, полицијата се придржувала на овие процедури. Надлежните власти генерално навремено ги информирале задржаните лица за обвиненијата против нив. Пред подигнување на обвинителен акт, притворот може да трае најмногу 180 дена. Откако ќе биде подигнато формално обвинение, притворот може да трае најмногу две години.

Во државата постои функционален систем на гаранции за обезбедување присуство на обвинетите. Покрај гаранцијата, законот дозволува замена на притворот со куќен притвор или други мерки за обезбедување присуство на обвинетите на судењето. Вообичаените мерки вклучуваат одземање на

пасошот, забрана за напуштање на местото на живеење и обврска да се пријавуваат во судот еднаш неделно.

Според законот, обвинетите имаат право да комуницираат со адвокат по сопствен избор, меѓутоа обвинетите понекогаш се жалеле дека надлежните државни органи не им овозможиле секогаш да се консултираат со адвокат пред првичното изведување пред судија на претходна постапка. Сиромашните лица што се задржани или се наоѓаат во притвор, имаат право на адвокат по службена должност назначен од државата и, главно, надлежните органи го почитуваа ова право. Вообичаено, судиите им дозволувале на адвокатите да ги посетуваат своите клиенти во притвор. Надлежните органи не практикувале притворање лица со целосна забрана за надворешна комуникација. Законот предвидува одредени рокови за да се избегне одолжување на кривичните постапки. Обвинителите главно треба да ја завршат истрагата во рок од шест месеци, но роковите можат да се продолжат до 12 месеци во посложените случаи и до 18 месеци за случаи на организиран криминал со претходна согласност од надредениот. Во практика, обвинителите понекогаш ги пробивале овие рокови и притоа како причина наведувале немање соодветни ресурси или сложеност на предметите. Во април главниот јавен обвинител ги задолжил обвинителите да ги разгледаат случаите во кои се пречекорени истражните рокови, да ги решат сите отворени прашања и да ја подобрат соработката со Министерството за внатрешни работи и другите институции.

Во Извештај од 25 јуни на Националниот превентивен механизам при народниот правобранител се вели дека од јануари до септември 2020 година само 15 од вкупно 1080 приведени лица го оствариле своето право на адвокат на сметка на државата. Извештајот утврдил дека полициските службеници речиси никогаш не им укажувале на приведените дека сиромашните лица имаат право да побараат адвокат на сметка на државата, и дека во многу полициски станици се користеле застарени списоци со адвокати, некои дури од 2012 година. Полициските станици што биле посетени од народниот правобранител исто така немале ажурирани списоци на адвокати коишто завршиле специјализирана обука за малолетничка правда.

Покрај истрагите за наводи за несоодветно постапување од страна на полицијата, ОВККИПС спровел интерни истраги по наводи за други облици на несоодветно полициско постапување. Одделот има овластување да изрече

административни санкции, како, на пример, привремено отстранување од работното место во текот на истрагата. Одделот не може да преземе дисциплински мерки, за што е потребна одлука од дисциплинска комисија, ниту може да изрече сериозни кривични санкции за што е потребно да постапи обвинителството, но може соодветно да ги упати предметите.

Заклучно со 20 август ЈОГОКК имало истражено 68 случаи за несоодветно постапување против полициски службеници и службеници на затворското обезбедување, вклучително и еден за незаконско приведување. Исто така имало истражено дополнителни 19 случаи по наводи за кривично несоодветно однесување од страна на полициски службеници или службеници на затворското обезбедување и разгледало уште 115 кривични пријави.

Притвор: Во најголем број случаи, судовите ја почитувале законската постапка за изрекување мерка притвор. Обвинителите од целата земја поднесувале барања за мерка притвор во 5 до 10 отсто од сите предмети по кои постапувале. Вообичаено, обвинителите поднесувале, а судовите одобрувале, барања за одредување превентивни мерки за осомничени и обвинети лица наместо решение за притвор, за да се спречи ризикот од бегство, манипулирање со доказите и повторување или извршување нови кривични дела.

д. Повреда на правото на правично и јавно судење

Уставот предвидува постоење „самостојни и независни“ судови, поддржани од независен и самостоен Судски совет. Примери на несоодветно постапување на судовите, несоодветен притисок врз судиите, одлагање на правдата и недоволно средства и персонал во судството и понатаму ја попречувале работата и делотворноста на судовите и влијаеле врз довербата на јавноста во судството. Судовите продолжиле да работат во текот на пандемијата со КОВИД-19, но со намален број на судски процеси и значителни доцнења. И судовите и Јавното обвинителство и понатаму немале доволно средства и персонал. На 15 септември претседателот на Судскиот совет рекол дека општиот недостиг на судии и персонал за поддршка влијаат врз ефикасното делење на правдата. Заклучно со 30 август Врховниот суд работел со 18 од 28 судии, поради што навистина имале многу повеќе работа од предвиденото, особено судиите од Одделот за казниви дела при Судот.

Во функционална анализа спроведена од невладината организација (НВО) утврдено е дека Јавното обвинителство работи со 20 отсто помалку обвинители и 31 отсто помалку административен персонал споредено со неговите проценети потреби. Во својот извештај за напредокот на земјата за 2020 година ЕУ забележува „пад од 15 отсто на доделените средства за Јавното обвинителство од државниот буџет за 2020.“ Законот предвидува најмалку 0,4 отсто од државниот буџет да бидат наменети за буџетите на обвинителствата.

Заклучно со 31 август Судскиот совет примил 479 граѓански претставки за наводно несоодветно постапување од страна на судиите. Наводите вклучувале пристрасно или неетичко однесување, процедурални грешки, отповикувања и непочитување рокови. Заклучно со 15 ноември Судскиот совет немал применено ниту една претставка од судија со наводи за закани или притисок за некој предмет.

Заклучно со 20 август народниот правобранител имал евидентирано 187 претставки од граѓани во врска со судскиот систем од кои 133 се однесувале на постапки пред судовите и 54 пред Јавното обвинителство. Ова претставува пораст во споредба со 2020 година. Повеќето претставки што се однесувале на постапки пред судовите наведувале повреда на правото на правично судење заради постојано одложување на судењата, пристрасност на судот или несоодветно постапување, и повреда на соодветната постапка, одбивање на пристап до делотворни правни средства и пропуст да се одговори на новооткриени елементи. По првичното разгледување на претставките, народниот правобранител утврдил дека за повеќето немало сонов за понатамошно разгледување. Во еден случај народниот правобранител утврдил повреда на правото на судење во разумен рок пред Управниот суд и го советува судот да преземе корективни дејства. Повеќето претставки во врска со постапките пред Јавното обвинителство наведувале долги истраги, неинформирање на засегнатите страни за статусот на предметите, и незадоволство со исходот од предметите. По разгледување на претставките, народниот правобранител утврдил дека немал надлежност да ги разгледува повеќето од наводите и честопати не бил во можност да идентификува некаква повреда на правата.

Во декември 2020 Судскиот совет усвоил методологии за разгледување на работата на судиите, познати уште како „методологии за судско филтрирање“.

Според тогашниот претседател на Судскиот совет и судија на Врховниот суд, Киро Здравев, методологиите предвидуваат оперативна и временска рамка за спроведување на постојните законски овластувања на Судскиот совет, наместо да се воведуваат нови механизми за проверка како замена за редовните четиригодишни циклуси за евалуација на судиите. Новите методологии за филтрирање обезбедуваат меѓу другите причини посебни насоки за проверка на субјективните и објективните причини за одложување на предмет, застарување на предметот, квалитетот на судските мислења, вклучително и квалитетно образложение или отсуство на истото, длабинска анализа, и соодветно однесување на судот.

На 28 септември, невладината организација „Сите за правично судење“ објавила аналитички извештај за работата на Судскиот совет, според кој неколку судии пријавиле дека Советот генерално не ги претставува, промовира или брани нивните интереси или судската независност. Извештајот исто така открил перцепција дека Судскиот совет не е транспарентен. Лицата што биле интервјуирани конкретно цитирале отсуство на јавно достапни образложенија како оправдување на одлуките на Советот за именување, унапредување, поднесување дисциплински постапки и разрешување судии.

Меѓу јануари 2019 и август Судскиот совет разрешил пет судии на Врховниот суд, главно за несоодветно постапување при ревизијата на предметите на Специјалното обвинителство. Во текот на истиот период, Советот исто така разрешил дузина други судии од апелационите и основните судови за несоодветно однесување што вклучувало нестручно и несовесно судско работење. Седуммина биле разрешени во текот на годината. Многу од нив биле потврдени од Советите за одлучување по жалби при Врховниот суд, но еден совет ги ревидирал разрешувањата од месец јули на врховен судија и двајца судии од апелационите судии со одлуки донесени на крајот на ноември и почетокот на декември. Судскиот совет повторно ќе ги ревидира нивните случаи.

Судски постапки

Уставот и законите го гарантираат правото на правично судење и, главно, судството го овозможувало остварувањето на ова право.

Според законот, секое обвинето лице се смета за невино, сè додека не биде докажана неговата вина. Обвинетите имаат право да бидат навремено и детално информирани за обвинението што е покренато против нив на јазик што обвинетиот го разбира, и да му се обезбеди адвокат ако не може да плати самиот. По некогаш обвинетите се жалеле дека немале доволно време и услови за подготовка на својата одбрана. Обвинетите имаат право на правично, навремено и јавно судење и да присуствуваат на своето судење иако законот предвидува исклучок за судење во отсуство на лица што се во бегство. Обвинетите имаат право да се соочат со сведоците на обвинителството или тужителите и да изнесат свои сведоци и докази. Тие не смеат да бидат присилени да сведочат или да признаат вина. Имаат право на жалба.

Судењата биле главно отворени за јавноста. Граѓаните и понатаму се жалат на недоволно извршување на граѓанските пресуди, што доведува до повреда на правата на граѓаните.

Поради пандемијата со КОВИД-19, судовите работеле со намален обем и чести доцнења предизвикани од странките, судиите и обвинителите кои биле позитивни на вирусот или морале да бидат во карантин откако биле изложени на истиот.

За одредени кривични и граѓански предмети се користат судски совети составени од три до пет лица, предводени од професионален судија. Судиите поротници помагаат во сите предмети во кои обвинетите се соочуваат со можна казна затвор подолга од пет години. Нивната вклученост во предметите понекогаш претставува предизвик, особено во случај на нивна оставка или пензионирање. Во јули поради пензионирањето на еден судија-поротник, и разрешувањето на професионалниот судечки судија 20 судења морале да почнат од почеток, од кои многу веќе биле во поодмината фаза, а некои од нив биле за наводна висока корупција и биле иницирани од поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО). Во текот на изминатата година судења од висок профил често биле одложувани поради различни процедурални основи или заради здравствени причини.

На 23 февруари Кривичниот суд Скопје прогласил тројца од обвинетите во предметот „Монструм“ за виновни за тероризам и ги осудил на доживотна казна затвор за убиство на петмина етнички Македонци во 2012 година. На двајца од обвинетите им се судело во отсуство, бидејќи биле во бегство, а се

верува дека се во Косово. Судот прогласил други двајца обвинети за виновни за соучество, а шестиот го ослободил заради немање доволно докази. Првично во 2014 година Основниот кривичен суд Скопје ги осудил сите шестмина обвинети. Откако биле обжалени осудителните пресуди истите биле укинати, поради што требало да се повтори судењето.

На 26 јули, Кривичниот суд Скопје им изрекол затворски казни од приближно шест години на поранешниот претседател на Собранието, Трајко Вељаноски, поранешниот министер за образование Спиро Ристовски, поранешниот министер за транспорт и врски, Миле Јанакиески, и поранешниот директор на Управата за безбедност и контраразузнавање, Владимир Атанасовски, откако ги прогласил за виновни за организирање и поттикнување насилство за време на насилниот упад во Собранието во април 2017 година. Обвиненијата против поранешниот премиер Никола Груевски и поранешниот контраразузнавач Никола Бошкоски, и двајцата во бегство, поврзани со истиот предмет и понатаму чекаат на разврска. Обвинителот што го води предметот најавил дека ќе ги обжали казните затоа што биле преблагии со оглед дека биле под минималната пропишана затворска казна од 10 години за ова дело. Јавноста покренала прашања во однос на сразмерноста, споредувајќи ги казните со затворските казни од седум до 18 години кои првично им биле изречени на 16 обвинети осудени за директно учество во упадот во 2017 година.

Политички затвореници и притворени лица

Немаше извештаи за политички затвореници или притвореници.

Граѓански судски постапки и правни лекови

Граѓаните имале пристап до судовите и можност за поведување постапки за надоместок на штета поради повреди на нивните човекови права. Поединци можат да поведат постапки за повреда на човековите права пред кривичните, граѓанските или управните судови, како и пред Уставниот суд, во зависност од видот на повредата на човековите права во конкретниот случај и сторителот на наводната повреда. Граѓаните имаат право и на жалба против сите неповолни пресуди. Законот го уредува и правото на судење во разумен рок и предвидува правна основа за жалба пред Врховниот суд во случај на прекумерно одложување на судските постапки. Вообичаено, власта ги почитува одлуките на домашните судови. Граѓаните имаат право да се жалат за одредени

предмети пред Европскиот суд за човекови права за наводни повреди од страна на државата откако ќе ги исцрпат сите домашни правни лекови.

Трупањето предмети во некои од граѓанските судови и во Управниот суд продолжило поради пандемијата со КОВИД-19 и недоволниот број на судии заради пензионирањето и недостигот на квалификувани кандидати за судските позиции.

Заплена и поврат на имот

Државните органи немаат протерано лица од нивните живеалишта, ниту имаат запленето имот без судска постапка. Постојат закони и утврдени механизми за државјаните на земјата. Нема посебни закони, ниту утврдени механизми што се однесуваат конкретно на решавање на барања на странски државјани поврзани со ерата на холокаустот, но тие можат да бараат поврат на имотот преку граѓански постапки. Постигнат е значителен напредок во решавањето на барањата на државјани на земјата за поврат на имотите одземени за време на холокаустот, особено по донесувањето на Законот за денационализација во 2000 година и договорот за надоместок од 2007 година.

Законот за денационализација од 2000 година го гарантира правото на поранешните сопственици и на нивните наследници за денационализација на имотот одземен по август 1944 година, во согласност со законските одредби за правото на наследство. За да го остварат ова право, во моментот на стапување на сила на законот, се барало граѓаните да се државјани на земјата.

Според извештаите на одредени групи што застапуваат интереси, некои странски државјани што не се опфатени со Законот од 2000 година, сè уште барале враќање на нивните имоти. Странските државјани можат да бараат враќање на нивните имоти во граѓански судски постапки. Исламската верска заедница на Северна Македонија (ИВЗ) и понатаму тврди дека властите не обезбедуваат соодветен и навремен поврат на имотот што бил одземен во Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ), и честопати наведуваат дека тоа се случува бидејќи наводно биле одземени објекти со висока вредност. Меѓу спорните имоти е џамијата Хусамедин-паша во Штип, којашто била национализирана во 1955 година. ИВЗ тврди дека властите ја попречуваат ИВЗ да си ја врати законската сопственост на џамискиот

комплекс. ИВЗ исто така и понатаму бара поврат на имоти во старата турска чаршија во Скопје.

Во април, Уставниот суд го отфрлил барањето да одлучува за уставноста на членот 64 од Законот за денационализација по продажбата на имотот од страна на Министерството за транспорт и врски во центарот на Скопје, кој бил предмет на постапка за денационализација уште од 2003 година.

До средината на август народниот правобранител примил 28 претставки во врска со денационализацијата на имоти заплени од Социјалистичка Федеративна Република Југославија, споредено со 14 во истиот период во 2020 година (27 на крајот од годината). Народниот правобранител забележал дека има големи тешкотии и процедурални пропусти во предметите за денационализација и препишува многу од одложувањата на неефективното работење на комисијата за денационализација при Министерството за финансии, како и недоволната соработка со Управниот суд и другите владини институции. Ваквата ситуација опстојува иако Законот за денационализација од 2000 година уредува дека постапката за денационализација по својата природа е итна. Според народниот правобранител Комисијата за денационализација при Министерството за финансии била неделотворна во постапувањето по препораките на народниот правобранител за решавање на отворените прашања.

Во текот на годината членови на 36 семејства во Охрид неколкупати протестирале, вклучително и во јуни, тврдејќи дека властите не успеале соодветно да ги обесштетат за парцелите кои државата ги национализирала во 1957 година.

Во февруари владата доделила околу 707 милиони денари (13,3 милиони долари) во обврзници за обештетување на граѓаните чии барања за денационализација биле одобрени во 2019 година. Во август доделила дополнителни 492 милиони денари (9 милиони долари) за граѓаните чии барања биле одобрени во 2020 година.

Државата е потписник на Декларацијата од Терезин од 2009 година. Извештајот на Стејт Департментот до Конгресот во врска со Законот за правда денес за преживеаните лица што не добиле компензација (JUST) објавен во

јули 2020 година може да се најде на следнава веб страница:

<https://www.state.gov/reports/just-act-report-to-congress/>.

ѓ. Произволно или незаконско мешање во приватноста, семејството, домот или преписката

Законот забранува вакви постапки и властите главно ги почитувале ваквите забрани во текот на годината.

Законот забранува поседувањето, обработка и објавувањето на секакви содржини, вклучувајќи и снимки од прислушувани разговори, со кои се повредува правото на приватност на личниот или семејниот живот. Законот, исто така, ја забрануваат употребата на такви материјали во текот на изборни кампањи или за други политички цели. Оперативно-техничката агенција (ОТА) е одговорна за законското следење на комуникациите во земјата. Таа ги поседува техничките можности и услови за операции на законско следење на комуникации и функционира со сопствен буџет, посебно од Министерството за внатрешни работи.

Иако постоел Совет за граѓански надзор на прислушувањето, истиот заклучно со 16 септември сè уште немаше почнато да функционира. Во јуни 2020 јуни претседателот и заменикот претседател на Советот поднесле оставка заради немање ресурси за работа. Собранието ги прифатило нивните оставки на 25 март.

На 26 февруари Кривичниот суд Скопје го осудил поранешниот директор на Управата за безбедност и контраразузнавање, Сашо Мијалков и 10 од неговите соработници за предметот „Таргет-Тврдина“ покренат од поранешното СЈО за организирање на нелегалното прислушување на повеќе од 20.000 граѓани во периодот од 2008 до 2015 година и за уништување докази. Судот го осудил Мијалков на 12 години затвор и му изрекол мерка притвор до правосилност на пресудата. Поранешната министерка за внатрешни работи, Гордана Јанкуловска, којашто веќе издржува четиригодишна казна затвор изречена во предметот „Тенк“ на СЈО, била осудена на четири години затвор. Двајца поранешни контраразузнавачи коишто се во бегство, Горан Грујеvски и Никола Бошкоски, биле осудени во отсуство на 15 години затвор.

Поглавје 2. Почитување на граѓанските слободи

а. Слобода на изразување, вклучително и за припадниците на печатените и други медиуми

Уставот ја гарантира слободата на изразувањето, вклучително и за претставниците на печатените и други медиуми, и властите главно го почитувале ова право. Според Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ), сепак, одговорот на органите на прогон и на судските органи на случаите на насилство од трета страна и заплашување на новинари бил бавен и неефикасен.

Заклучно со 20 септември скопското Јавно обвинителство разгледало 17 кривични пријави за наводни закани и физички или онлајн напади врз новинари. Обвинителите за три од тие пријави утврдил дека треба да се спроведат дополнителни обвинителски истраги, а три биле упатени на Министерството за внатрешни работи за да бидат оквалификувани како прекршоци. За преостанатите 11 не било утврдено дека треба да бидат разгледани од обвинителството заради отсуство на докази за кривично однесување.

Слобода на изразување: Законот забранува говор со кој се поттикнува национална, верска или етничка омраза и предвидува соодветни казни во случај на негово прекршување. Луѓето имаат право да ја критикуваат власта јавно или во приватно опкружување. Хелсиншкиот комитет за човекови права и други активисти за човекови права и слобода на медиумите пријавиле пораст на говорот на омраза. На 16 август Комитетот имал соопштение за медиумите, во кое се осудуваат навредите и омаловажувањето на лекарите, искажани за време на протестите против вакцинацијата одржани на 15 август во Скопје. Во соопштението за медиумите ЗНМ ги осудило вулгарните пораки и навреди упатени кон новинарските екипи што известувале од протестите.

Заклучно со 20 септември, скопското Јавно обвинителство разгледало осум кривични пријави за наводно однесување што е криминализирано како „ширење расистички и/или ксенофобични материјали преку компјутерски систем“ согласно Кривичниот законик. Обвинителите отфрлиле три од случаите и наредиле дополнителни истраги за преостанатите пет.

Слобода на изразување за припадниците на печатените и другите медиуми, вклучително и онлајн медиумите: И покрај тоа што медиумските

куќи и самото известување и понатаму во голема мера биле поделени по политичка линија, пораснал бројот на независни медиуми што активно ги изразуваат своите разновидни ставови без никакви видливи ограничувања. Законите со кои се забранува говор со кој се поттикнува национална, верска и етничка омраза ги опфаќаат и печатените и електронските медиуми, книгоиздателската дејност, како и електронските весници и списанија.

Забрането е централните власти да се рекламираат на комерцијалните канали, но дозволено е рекламирање на локалните власти. Државата и понатаму ги субвенционирала печатените медиуми. На медиумите им биле доделени буџетски средства за ублажување на последиците од КОВИД-19. Државата субвенционирала платени политички реклами во комерцијалните медиуми за кампањите за општинските избори одржани на 17 октомври.

На 1 април, медиумите објавиле дека на 31 март, врз основа на кривични пријави на финансиската полиција, скопското Јавно обвинителство поднело обвинение за даночно затајување против компанија којашто наводно е сопственик на ТВ Алфа, комерцијална национална телевизија. Според пријавата, компанијата затаила околу 62,5 милиони денари (1,2 милиони долари) данок за приходите од 2013/2014 година. Во соопштението за медиуми од 19 мај, Алфа Телевизија се пожалила на притисок од финансиската полиција при истрагата на финансиското и програмското работење на телевизијата во 2019 и 2020 година, и од инспекторите на Министерството за внатрешни работи при проверката на комерцијалното работење на телевизијата во периодот 2013-2020 година. Дејствијата наводно биле преземени во согласност со наредбите на ЈОГОКК.

Во декември 2020 година, по отворен повик, Владата доделила 30 милиони денари (околу 570.000 американски долари) на 11 печатени медиуми за покривање на дел од трошоците за печатење и дистрибуција во 2020 година. Како одговор на препораката во Националната стратегија за спречување корупција на Државната комисија за спречување корупција, во која се советува владата да воведат поконкретни критериуми за субвенционирање за да се избегне „ненаменско трошење на доделените средства“, владата ги обврзала корисниците да поднесуваат извештаи за расходите во втората половина од годината.

Советот за етика во медиумите продолжил да работи на промовирање на саморегулирањето. Заклучно со 25 август, Советот примил 95 претставки за неетичко известување и лажни вести, што е за 10 отсто помалку споредено со истиот период во 2020 година. Повеќе од 90 отсто од претставките се поврзани со неетичко известување. На 5 март, со помош на Мисијата на ОБСЕ во Северна Македонија, Советот промовирал група етички упатства за онлајн медиумите за да помогне за развој на веродостојна саморегулација на онлајн медиумите и за да го зајакне независното, професионално и одговорно известување. Насоките барале транспарентна сопственост на медиумите на интернет и назначување уредник(ци) коишто ќе бидат одговорни за објавените содржини, вклучително и од трети страни.

Насилство и вознемирување: Во текот на годината имало неколку случаи на физичко насилство, наводни закани и вознемирување упатени кон новинарите.

Заклучно со 27 август, ЗНМ регистрирало два случаи на напади врз новинари. Еден бил физички напад на снимател на државната новинска агенција МИА од лица што присуствувале на протестот одржан на 26 февруари против судските пресуди за предметот „Монструм“. Другиот случај се однесувал на повеќе закани со смрт и силување објавени во март на Фејсбук против неколку локални новинари од Тетово од лице идентификувано како Арбен Есати. Есати според информациите е син на пензиониран анестезиолог од Тетово којшто му ја понудил својата помош на српскиот претседател во борбата против пандемијата со КОВИД-19. На барање на ЗНМ полицијата поднела кривична пријава против лицето што се заканувало со насилство, но заклучно со 27 август за случајот сè уште немаше одлука од Обвинителството. ЗНМ примиле дополнителни 20 претставки од новинари поврзани со навреди добиени за време на извршување на работните задачи, несоодветно однесување од страна на централните и локалните власти или припадници на политички партии, како и отсуство на институционална транспарентност.

Според информацијата од Кривичниот суд Скопје заклучно со 25 август имало три предмети што инволвирале новинари за коишто сè уште немало пресуда. Во текот на годината, Апелациониот суд Скопје ја потврдил пресудата на Кривичниот суд Скопје со која двајца обвинети биле осудени на по една година и два месеци затвор, а друг обвинет на три години казна затвор за

учество во насилна толпа што нападнала и тешко повредила телевизиски снимател, меѓу другите, за време на протести.

Тања Милевска, дописник на државната новинска агенција МИА од Брисел, продолжила да добива закани со смрт и силување од анонимни корисници на Твитер и Фејсбук, кои ги пријавила во полиција во декември 2020 година и повторно на 23 август. Заклучно со 25 август, сè уште немаше одговор на барањето на МВР до Јавното обвинителство Скопје да им се одобри да поднесат барање за меѓународна правна помош за добивање информации од социјалните платформи.

Во декември 2020 година, Граѓанскиот суд Скопје отфрлил неколку граѓански тужби за обештетување поднесени од група новинари и медиумски работници во април 2020 година, во кои тие барале финансиска и морална отштета од државата за прекршување на нивното право на слобода на говор при упадот во Собранието во април 2017 г. Судот ги отфрлил тужбите на новинарките Душица Мрѓа и Наташа Стојановска поради недостиг на докази.

На 15 април, Европската федерација на новинари ѝ се приклучила на својата подружница, ЗНМ, во барањето за оспорување на пресудата на судот од 2020 година со која била отфрлена тужбата на поранешниот новинар Горан Трпеноски. Двете организации тврделе дека со пресудата биле прекршени европските правни стандарди за слободата на печатот и апелирале до судот да ја ревидира. Заклучно со 27 август, трите предмети биле во фаза на разгледување во Апелациониот суд Скопје, а поврзани тужби од други четворица новинари биле во постапка пред Граѓанскиот суд Скопје.

Слобода на Интернет

Владата не го ограничувала, ниту попречува пристапот до интернет, ниту ги цензурирала содржините на интернет, и немало веродостојни пријави дека властите ја следат приватната комуникација преку интернет без соодветно законско овластување.

Властите не го ограничувале ниту попречувале пристапот до интернет, ниту пак ги цензурирале содржините на Интернет. Немаше пријави дека властите следат приватна комуникација преку интернет без соодветно законско овластување.

Академска слобода и културни настани

Немаше никакви ограничувања од страна на властите по однос на академската слобода или културните настани.

б. Слобода на мирно собирање и здружување

Законот пропишува слобода на мирно собирање и здружување и главно, властите го почитувале ова право. Народниот правобранител имал добиено две претставки со наводи за повреда на правото на мирно собирање и здружување. Во една претставка се тврдело дека полициски службеници спречиле учесници на протест да се движат по одобрената маршрута за време на протести одржани на 26 февруари против судската пресуда за предметот „Монструм“.

Министерството за внатрешни работи го информирало народниот правобранител дека не можело да преземе дисциплински постапки бидејќи Министерството не можело да ги идентификува инволвираните полициски службеници. Во другата пријава било наведено дека полицијата го попречила протестот на 8 јуни на членовите на политичката партија ВМРО-ДПМНЕ со незаконско апсење на еден демонстрант. МВР презело дисциплински мерки против еден полициски службеник и случајот го упатило на натамошна истрага до ЈОГОКК.

в. Верски слободи

Погледнете го *Меѓународниот извештај за верските слободи* на Стејт Департментот на САД на <https://www.state.gov/international-religious-freedom-reports/>.

г. Слобода на движење и право да се напушти земјата

Законите пропишуваат право на слободно движење низ државата, патување во странство, иселување и репатријација и, општо земено, власта ги почитувала овие права.

Уште од 2015 година, во граничните области во должина на границите со Грција и со Србија на сила е „кризна состојба“. На секои шест месеци Владата ја продолжува, а последен пат тоа го направила на 20 април. Кризната состојба е на сила до 31 декември. Кризната состојба им дава на властите дополнителни овластувања во регулирањето на влезот и транзитот на мигрантите и по потреба да распоредат дополнителни ресурси. Откако „Западнобалканската

рута“ беше затворена во 2016 година, мигрантите што се пресретнуваат во овие области редовно се сместуваат во привремените транзитни центри со ограничено движење, во близина на границата, а потоа во рок од неколку денови, се враќаат во земјата од која влегле. За време на престојот на мигрантите во транзитните центри или во прифатниот центар за странци кои биле предмет на криумчарење, не им била гарантирана слобода на движење, ниту пак била утврдена процедура за нивно формално отстранување од земјата или реадмисија.

Со почетокот на пандемијата со КОВИД-19, властите го назначиле Привремениот транзитен центар „Винојуг“ како установа за карантин за барателите на азил, мигрантите со медицински потреби и мигрантите идентификувани како сведоци во кривичната постапка против криумчари на мигранти. Целокупната одговорност за транзитните центри е поделена меѓу Центарот за управување со кризи, Министерството за труд и Граничната полиција, но правниот статус на транзитните центри Винојуг и Табановце до 15 септември не беше дефинирана.

Немало никаков судски надзор на одлуката за сместување мигранти и баратели на азил во Привремениот транзитен центар Винојуг, кој станал затворен центар, а лицата што биле сместени таму имале ограничена слобода на движење за време на карантинот за КОВИД-19. Откако Владата ги укинала повеќето ограничувања за КОВИД-19 поврзани со слободата на движење, мерките останале на сила за некои мигранти и баратели на азил.

Вкупно 1.397 лица биле сместени во транзитните центри во првите осум месеци од годината: 1.094 во Табановце, во близина со границата со Србија; и 303 во транзитниот центар Винојуг во близина на границата со Грција.

До 30 септември, само 70 мигранти останале во земјата, вклучително и седум од Авганистан, иако Авганистанците се најбројни (повеќе од 40.000) од мигрантите што се обиделе да влезат од Грција. Останатите мигранти продолжиле кон север преку Србија или биле вратени назад во Грција.

Законот предвидува дека слободата на движење може да биде ограничена само во вонредни околности. Тоа дозволува, на пример, ограничувања на движењето за да се даде време да се утврдат идентитетот и државјанството на лицето или да се утврдат фактите и околностите во врска со неговото барање

на азил, особено ако се утврди дека постои ризик од бегство. Законот, исто така, дозволува ограничувања заради заштита на поредокот и националната безбедност, и кога странецот е задржан заради покренување постапка за негово враќање или протерување.

Властите не вршеле притисок врз мигрантите да се вратат во нивната земја на потекло.

Народниот правобранител утврдил дека Министерството за внатрешни работи честопати носело произволни одлуки за ограничување на слободата на движење, вклучително и во случаи со непридружувани деца. Во текот на годината народниот правобранител разгледал два случаи на ограничена слобода на движење на две непридружувани деца, обете странски државјани.

Движење низ земјата: Немаше ограничувања за движење во земјата за жителите, ниту за кое било лице под мандат на Високиот комесаријат на ОН за бегалци (УНХЦР), иако фактот дека лицата без државјанство немаат документи за лична идентификација (како што се лична карта, извод од матична книга на родените, итн.) често ги оневозможува да го остварат своето право на слобода на движење.

Патните исправи согласно Конвенцијата (заеднички технички документи-СТД) се регулирани со закон; сепак, формуларите на заедничките технички документи не може да се читаат машински и затоа не се во согласност со стандардите на Меѓународната организација за цивилно воздухопловство. Канцеларијата на УНХЦР во Скопје не знаела дека заеднички технички документи се користат за патување надвор од земјата.

Според оцените на Канцеларијата на УНХЦР во Скопје, во периодот од 1 јануари до 31 август низ земјата транзитирале околу 14.000 лица, меѓутоа ниту УНХЦР, ниту Меѓународната организација за миграција (ИОМ) немаа регистрирано ниту едно кривично дело од омраза кон нив. УНХЦР нема евидентирано никакви ограничувања во однос на движењето низ земјата за внатрешно раселените лица (ВРЛ), за бегалците или за лицата без државјанство. Според европската агенција за заштита на границите, Фронтекс, во првите седум месеци од годината 22.600 мигранти, главно од Сирија и Авганистан, биле пресретнати во должина на т.н. Балканска рута, во која спаѓа

и Северна Македонија. Ова е двојно повеќе лица во споредба со бројките во истиот период во 2020 година.

Државјанство: Неколку барања за државјанство на етнички Албанци што живеат во земјата чекале да се одлучи по нив. Според граѓанските организации некои Роми сè уште не се сметаат за државјани и покрај упорните напори на државата да го регулира нивниот статус. Се процедува дека приближно 800 Роми немаат државјанство. Повеќето од нив не можеле да се стекнат со државјанство во периодот по прогласувањето на независност на земјата од поранешна Југославија, заради неписменост или непознавањето на релевантните бирократски процеси. Последователно, имало Роми кои не биле во можност да се стекнат со нови национални документи за идентификација или да обезбедат доказ за потребниот престој.

Народниот правобранител го следи спроведувањето на Законот за државјанство, вклучително и измените и дополнувањата усвоени во јули со цел да се олесни доделувањето на државјанство на лицата без документи кои живееле во земјата уште пред нејзината независност во 1991 година.

Народниот правобранител примил 16 претставки со наводи за неоправдани доцнења со обработката на барањата за државјанство. Според него повеќето од тие доцнења произлегувале од „произволното и субјективно“ судење од страна на Агенцијата за национална безбедност поради што се одолговлекувале безбедносните проверки.

Министерството за внатрешни работи известило дека 71 жител со долг престој поднеле барања за државјанство согласно изменетите одредби во Законот за државјанство; заклучно со 30 септември, 13 од нив биле одобрени.

д. Статусот и постапувањето со внатрешно раселените лица

Според Министерството за труд и социјална политика, заклучно со 30 септември, 109 лица од 26 семејства и понатаму биле раселени лица од внатрешниот вооружен конфликт во 2001 година. Од нив, шест лица од три семејства живееле во центри за колективно домување, а 103 лица од 23 семејства живееле во приватно сместување или со семејства домаќини. Обезбедувањето трајно сместување и понатаму бил проблем за ВРЛ, иако властите ги покривале нивните месечни кирии.

Владата обезбедила заштита и помош и понудила поддршка за безбедно и доброволно враќање, како и за повторно населување или локална интеграција на внатрешно раселените лица. Не бил пријавен ниту еден случај на напади врз ВРЛ.

Иако не постои документ за националната политика конкретно за ВРЛ, власта во основа ги почитувала Насоките и начелата за внатрешно раселените лица на Обединетите нации. На 5 јануари Владата усвоила Програма за социјална заштита во која му се наложува на Министерството за труд и социјална политика да се фокусира на програмите наменети да помогнат за одржливо враќање на ВРЛ во местата од каде потекнувале.

ѓ. Заштита на бегалците

Владата соработувала со УНХЦР, ИОМ и со други хуманитарни организации на обезбедување заштита и помош за бегалците, бегалците повратници, барателите на азил, мигрантите, лицата без државјанство, лицата на кои им е доделена супсидијарна заштита и други лица од интерес.

Пристап до азил: Законот дава можност да се додели азил или бегалски статус, а државата има воспоставено систем за обезбедување заштита на бегалците.

УНХЦР оцениле дека пристапот до постапките за азил постојано се подобрувал, а изнајдени се и решенија во однос на поранешната загриженост во врска со произволната практика на одбивање пристап до барателите на азил. Меѓутоа, според извештаите на УНХЦР, механизмот за носење одлуки по барањата за добивање статус на бегалец, не успеал да ги обезбеди основните процесни гаранции и соодветни постапки на проверка, како што е предвидено со законот.

Заклучно со 30 јуни вкупно 30 лица побарале азил. Во текот на изминатата година никој нема добиено меѓународна заштита и никој нема добиено бегалски статус од 2016 година. Сите барања за добивање азил регистрирани во земјата биле обработени преку Прифатниот центар за странци. Заради прописите за КОВИД, сите барателите на азил првично биле сместени две недели во карантин во Привремениот транзитен центар Винојуг пред да бидат префрлени во прифатниот центар за барателите на азил во Скопје. Правната

рамка на земјата обезбедува процедурална заштита и разгледување во текот на постапката за азил.

Имало низа спорови во врска со примената на некои мерки за заштита, вклучително и на судско ниво. На пример, иако законски допуштено, во практиката судот ги одбил сите барања за сослушување од баратели на азил. Исто така, управните судови и понатаму избегнувале да одлучуваат за основаноста на барањата за азил и покрај тоа што имаат таква надлежност. Наместо тоа, тие рутински ги враќале предметите на дополнително разгледување во Министерството за внатрешни работи, што завршува со потврдување на нивните првични одлуки.

Продолжува практиката на враќање на мигрантите приведени во Северна Македонија во земјата од каде што влегле во Северна Македонија. На крај на јануари властите продолжиле со соодветен преглед и евидентирање на сите мигранти, откако процесот бил ставен во мирување во март 2020 година поради мерките за КОВИД.

УНХЦР и партнерските организации имале ограничен пристап до мигрантите сместени во двата привремени транзитни центри во близина на границата. Информациите за заштита не секогаш им биле достапни на лицата во центрите.

Државните органи издавале документи за идентификација на лицата со признаен статус на бегалци и лица под супсидијарна заштита, но често го одложувале издавањето на документите за идентификација на новите баратели на азил. Откако ќе се издадат, овие документи за идентификација честопати немаат личен број за идентификација, што пак го ограничува пристапот на лицата до неколку владини услуги, вклучително и пристап до програмите за образование и социјална заштита.

Безбедна земја на потекло/транзит: Земјата има усвоено листа на безбедни земји на потекло со која се опфатени земјите членки на ЕУ, соседните земји и неколку други земји меѓу кои Босна и Херцеговина, Црна Гора, Турција, Русија, Египет, Етиопија, Обединетите Арапски Емирати и Непал. Концептот допрва треба да се примени.

Злоупотреба на мигранти и бегалци: Властите презеле мерки за борба и откривање на случаи на криумчарење и трговија со мигранти со помош на

мобилни тимови и тактичка единица составена од претставници на Министерството за внатрешни работи и обвинители од ЈОГОКК. Во извештајот на Европската комисија од октомври 2020 година се забележува дека лица што бесправно транзитираат низ земјата и понатаму се на мета на организирани криминални групи што се занимаваат со криумчарење на луѓе и коишто честопати изнудуваат пари од нив или ги злоупотребуваат.

Според УНХЦР, имало пријави за насилство врз мигранти од криумчари или други лица со кои патувале. Во некои случаи имало пријави против граничари коишто се однесувале насилно со мигрантите.

Според народниот правобранител, фактот дека властите ги сместувала мигрантите во Транзитниот центар „Винојуг“ без да издадат индивидуални писмени решенија за задржување претставувало проблем со оглед дека им се ограничувала слободата на движење на тие лица без соодветно документирање на секој случај. Народниот правобранител останал на ставот дека повеќето мигранти сместени во транзитниот центар едноставно биле чувани таму за да се обезбедат нивните сведочења во судските постапки против нивните криумчари, врз основа на барања и усни наредби од обвинителите што ги водат предметите.

Според ИОМ, движењето на мигрантите во должина на Западнобалканската рута е потпомогнато од разни криумчарски мрежи, кои ги изложуваат мигрантите на различни ризици од можна злоупотреба и експлоатација, вклучувајќи и трговија со луѓе.

Имало повремени пријави на инциденти на сексуално и на родово засновано насилство врз мигранти, наводно од криумчарите. Мнозинството мигранти во транзит се работоспособни мажи без семејство.

Властите обезбедиле соодветни механизми за заштита од злоупотреба на мигрантите, бегалците, барателите на азил и на лицата без државјанство. Имаат воспоставено мултисекторски систем и стандардни оперативни процедури (СОП) за да се обезбеди соодветна заштита на лицата ранливи на родово засновано насилство, вклучително и СОП за постапување со ранливите категории лица-странци, СОП за постапување со непридружувани и разделени деца, и СОП за постапување со жртви на трговија со луѓе. Според УНХЦР и Европската комисија, системот треба да се зајакне и да се обезбеди

универзална и систематска примена на СОП, особено во однос на идентификувањето на случаите.

Слобода на движење: Според УНХЦР, надлежните државни органи и понатаму задржувале лица коишто биле пресретнати додека патувале низ земјата без документи. Основите за одлуките за нивното задржување биле произволни. По правило, лицето требало да се задржи само додека да му се утврди идентитетот. Сепак, биле редовно задржувани и по нивното идентификување за да се спречат да ја напуштат земјата пред да бидат повикани во суд, за да сведочат против криумчарите.

Просечното време на задржување на лица баратели на азил во текот на годината изнесувало 15 дена, при што најдолгиот период на задржување изнесувал 45 дена, а најкраткиот само еден ден.

Вработување: Не постојат ограничувања во однос на можноста за бегалците да работат, а законот им дозволува на барателите на азил чија постапка за добивање азил нема да биде завршена во рок од девет месеци, да поднесат барање за работна дозвола.

Лицата со признаен бегалски статус и оние под супсидијарна заштита што поседуваат работни дозволи, имале пристап до активниот пазар на трудот. Како и да е, барателите на азил сепак се соочувале со одредени ограничувања поради неусогласеност на законите. Бегалците исто така биле соочени со практични тешкотии, како што се јазични бариери и отсуство на процедури за признавање на вештини или нострификација на странски дипломи. Според законот, за да му биде издадена работна дозвола, странецот мора да има матичен број. Иако барателот на азил има законско право да поднесе барање за работна дозвола девет месеци по поднесувањето барање за азил, тој нема право да му биде доделен матичен број додека не му биде одобрено барањето за азил. Тоа значи еден барател на азил има право да работи, но не може да го оствари истото. Ова претставува сериозен пропуст во заштитата, бидејќи предметите понекогаш чекаат и по две до три години да бидат решени.

Пристап до основни услуги: Барателите на азил имале право на основни здравствени услуги, додека чекаат одговор на нивните барања. Истото важи и за правото на образование. Лицата со бегалски статус имаат право на целосна здравствена заштита, под истите услови што важат и за сите други граѓани.

Трајни решенија: Законот предвидува натурализација на бегалците што живеат во земјата според предвидените услови. Лицата под супсидијарна заштита можат да бидат натурализирани по осум години легален престој во земјата. Во текот на годината еден бегалец и едно лице под супсидијарна заштита биле натурализирани. Земјата не дозволува децата автоматски да добијат државјанство на Северна Македонија при раѓање доколку се и државјани на друга земја.

Според законот, Министерството за труд и социјална политика, во соработка со Министерството за внатрешни работи и УНХЦР, е должно да овозможи доброволно враќање на барателите на азил назад во нивните земји. Во текот на годината не се евидентирани случаи на помогната доброволна репатријација.

Во текот на годината ниту еден од повеќе од 200 лица кои останале во земјата од конфликтот во Косово во 1999 година не се вратиле во Косово со помош на УНХЦР.

УНХЦР продолжиле да им даваат помош на одбиените баратели на азил од Косово, на кои државата им дозволила да останат во земјата. Властите им издавале привремени лични документи за идентификација, со што им бил обезбеден пристап до сите потребни услуги. Министерството за труд и социјална политика, со поддршка од УНХЦР, обезбедило интегрирано и долготрајно решение за околу 138 бегалци, кои се пријавиле да бидат интегрирани во државата. Министерството им обезбедило социјална помош, сместување и пристап до образование, здравствени услуги и до пазарот на трудот.

Привремена заштита: Властите можат да обезбедат супсидијарна заштита на поединците што не можат да се квалификуваат за статус на бегалци. Заклучно со 30 септември на едно лице му била одобрена супсидијарна заштита.

е. Лица без државјанство

Во земјата нема сеопфатен и официјален систем за собирање на општи и статистички податоци за бројот на лица без државјанство на нејзината територија. Со Пописот од 2002 година биле евидентирани 17.652 лица „без државјанство“. Нов попис беше спроведен во септември, а конечните резултати се очекуваат во 2022 година. Некои лица со вообичаен престој и

понатаму се без законски регулирано државјанство. Според консолидираната статистика на владата, УНХЦР и невладините организации, на крајот на јули во земјата биле регистрирани 554 лица без државјанство. Децата родени во земјата од родители без државјанство, имаат право да бидат евидентирани во матичната евиденција и добиваат извод од матичната книга на родени. Тие се сметаат за државјани, под услов да престојуваат законски или постојано во земјата најмалку шест години.

Кон крајот на 2018 година била иницирана владина програма за регистрација на лица без документи. Во февруари 2020 година, Собранието усвоило привремен закон за олеснување на нивното евидентирање во матичната книга на родени. На 3 јуни, заменичката народен правобранител изјавила дека спроведувањето на законот било неконзистентно поради низа практични пречки и таа препорачала привремениот закон, чија важност требала да истече на 30 јуни, да се продолжи за уште една година. Според заменичката народниот правобранител, заклучно со април, 70 отсто од идентификуваните неевидентирани лица сè уште немале поднесено барање за регистрација; 659 лица се пријавиле, од кои 397 (60 отсто) биле деца и биле евидентирани во матичната книга на родени. Министерството за труд и социјална политика проценило дека повеќето лица за кои не постојат податоци во матичната евиденција и кои немаат документација се деца Роми кои се изложени на ризик од бездржавјанство.

На 29 јули, Собранието го изменило Законот за државјанство за да им обезбеди на долгогодишните жители дополнителни начини за стекнување државјанство. Биле направени измени и дополнувања откако опозициските партии на етничките Албанци тврделе дека повеќе од 7.000 етнички Албанци што живеат во земјата неправедно биле лишени од правото да поседуваат државјанство.

Една локална НВО, Македонското здружение на млади правници, го критикуваше законот затоа што бил усвоен на „нетранспарентен начин“. Невладината организација дополнително го окарактеризира законот дека нема вистински приод за решавање на проблемот со лицата без државјанство, истакнувајќи дека ги ставал лицата со државјанство на друга земја во поповолна положба од лицата без државјанство.

И покрај основната заштита од произволно лишување од слобода и одредени заштитни мерки за да се спречи и да се намали бројот на лицата без

државјанство, не постои механизам за идентификување и утврдување на лицата без државјанство во земјата, не постои заштитен статус за бездржавјанство, ниту некаков пат што лицата без државјанство во земјата треба да го следат за да стекнат државјанство. И понатаму постојат значителни пропусти што го попречуваат напредокот на земјата во насока на придржување на меѓународните стандарди за заштита на лицата без државјанство и спречување ситуации во кои лица би останале без државјанство. Пречките за добивање извод од матичната книга на родени и за евидентирање во матичната евиденција, и понатаму непропорционално ги погодувале малцинските групи, особено Ромите, Ашкалите и Египќаните.

Лицата без државјанство не можат да дојдат до законско вработување и немаат пристап до судовите или владините служби. Немаше пријави за физичко насилство врз лица без државјанство поради тоа што немаат документи за идентификација, но исто така не можеле ни да се вакцинираат против КОВИД-19 или да остварат какви било права за кои е потребен документ за лична идентификација и единствен матичен број (пр. здравствено осигурување, образование, социјална помош и сл.).

Поглавје 3. Слобода за учество во политичкиот живот

Според законите, граѓаните имаат право да го избираат раководството на државата, преку слободни и фер периодични избори со тајно гласање и секој поединец има универзално и еднакво право на глас.

Избори и учество во политички активности

Неодамнешни избори: Предвремените парламентарни избори беа одржани во јули 2020 година. Извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за изборите заклучува дека „предвремените парламентарни избори главно беа спроведени ефективно и покрај приспособувањата како одговор на пандемијата со КОВИД-19, но правната стабилност беше нарушена со суштински измени во Изборниот законик и последователни *ад хок* прописи усвоени за време на вонредната состојба“. Во извештајот понатаму се вели дека „кампањата, иако со негативен тон, беше вистински конкурентна и учесниците беа во можност да ги пренесат своите пораки и покрај ограничувањата во традиционалната комуникација“, а „денот на изборите се одвиваше непречено и покрај техничките проблеми при објавувањето на резултатите и забелешките во врска со регистрацијата на

гласачи“. Последните претседателски избори се одржаа во два круга во април и мај 2019 година. Стево Пендаровски победи на изборите. Според извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за одржаните избори, „во текот на добро спроведените претседателски избори [втор круг], континуираното почитување на основните слободи им овозможи на избирачите да донесат одлука за кандидатите заснована на информации“. Во Извештајот се посочени и одредени недостатоци во однос на изборните правила, како одраз на пошироките слабости на Изборниот законик, како и недоволното ниво на транспарентност во финансирањето на политичките кампањи, поради нецелосните извештаи.

На 7 август Комисијата за спречување и заштита од дискриминација утврдила дека за време на претседателските избори во 2019 година Државната изборна комисија дискриминираше 1.218 млади граѓани. Овие лица наполниле 18 години во периодот меѓу првиот и вториот круг на избори, но не им било дозволено да гласаат во вториот круг.

Политичките партии и политичката активност: Постојат неколку ограничувања во однос на основањето или приклучувањето кон политички партии, кои подлежат на истите закони што важат и за обичните граѓани. Иако членувањето во некоја од политичките партии не е задолжително, во државата постои систем на активно политичко покровителство, во чии рамки партиите обезбедуваат посебни бенефиции и предности за своите членови. Опозициската ВМРО-ДПМНЕ ја обвини Владата за продолжување на ваквите практики, тврдејќи дека партиската членска книшка имала предност пред образовните и стручните квалификации пропишани со Законот за државни службеници.

Учество на жените и припадниците на малцинските групи: Нема закони што го ограничуваат учеството на жените или на припадниците на малцинските групи во политичкиот процес, така што жените и малцинствата учествувале. Законот предвидува родова разновидност на кандидатските листи на секоја политичка партија за време на парламентарните и на локалните избори. На кандидатските листи на партиите најмалку 40 отсто од кандидатите мора да му припаѓаат на помалку застапениот род. Заклучно со 4 ноември, 49 од вкупно 120 пратеници беа жени, и имаше 4 министерки во владиниот кабинет составен од 20 министри. Од вкупно 81 градоначалник, две се жени.

Припадниците на помалите етнички групи и понатаму продолжиле да се жалат на несоодветната застапеност во државните органи и постоење дискриминација, која ја оневозможувала нивната политичка активност. Во владиниот кабинет од вкупно 20 министри, осум министри биле етнички Албанци. Заклучно со 1 ноември 32 етнички Албанци биле пратеници, вклучително и претседателот на Собранието, а тројца биле Турци, двајца Срби, еден Ром, еден Влав, еден Бошњак и една Еврејка.

Народниот правобранител известил за одредено подобрување во однос на правичната застапеност на помалите немнозински етнички заедници во јавната администрација, но не на раководни позиции. Исклучок се етничките Албанци, најголемата немнозинска заедница, кои се дел од Владата на министерско ниво.

Поглавје 4. Корупцијата и недоволната транспарентност во работењето на Владата

Законот предвидува кривична одговорност и казни за службени лица и за функционери за учество во коруптивни дејства. Властите во најголем дел ги применувале овие законски одредби, меѓутоа имаше извештаи за државни функционери што биле вмешани во корупција. Според невладиниот сектор, владината доминантна улога во економијата создавала можности за корупција. Владата е најголемиот работодавач во земјата. Според министерот за информатичко општество и администрација, до крајот на декември 2020 година 131.183 лица биле вработени во јавниот сектор. Претходно, некои поединци што биле на платниот список на Владата, не биле поставени на реални позиции во администрацијата. На 19 јануари Владата усвои план за распоредување на 1.349 државни службеници на плата под Министерството за политички системи и односи со заедниците на конкретни работни места во 237 владини институции, а кои во тоа време не беа распоредени на реални позиции. Владата на 27 април го разреши директорот на Државниот пазарен инспекторат, Стојко Пауновски, затоа што одбил да ја спроведе владината одлука за распоредување на 35 државни службеници во неговата институција.

На 18 април, Собранието ја усвоило Националната стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси, 2021-2025 заедно со Акцискиот план за спроведување. На 14 јули, владата усвоила Националната стратегија за

зајакнување на капацитетите за финансиски истраги и конфискација на имот, 2021-2023 како дел од нејзиниот план за борба против корупцијата и предвидела комисија за следење на спроведувањето на стратегијата.

Корупција: На 15 јули, претседателката на Државната комисија за спречување на корупција и судир на интереси (ДКСК), Билјана Ивановска, изјави дека и покрај зголемената перцепција за корупција во судството, само 20 отсто од претставките поднесени до ДКСК се однесувале на судството, што укажува на јаз меѓу перцепцијата и искуството.

На 13 април, како дел од предметот „Трезор“ инициран од поранешното СЈО, Кривичниот суд Скопје ги осуди поранешниот директор на Управата за безбедност и контраразузнавање, Сашо Мијалков, како и тројца поранешни соработници, за злоупотреба на службената положба при набавка преку измама на опрема за следење од компанија со седиште во Обединетото Кралство, за што било платено незаконски мито од приближно 52 милиони денари (996.000 американски долари). Парите биле канализирани преку Финзи, компанија во сопственост на тогашниот деловен соработник на Мијалков, Орце Камчев, кој беше во притвор за друг кривичен судски предмет. Судот го осуди Мијалков на осум години затвор и му одреди продолжување на притворот, откако утврди дека постои ризик од бегство. Судот, исто така, издал налог за одземање имот во вредност од околу 37 милиони денари (703.000 американски долари) против обвинетите и посебен налог за одземање возило во вредност од околу 9,8 милиони денари (190.000 американски долари) против сега непостоечката компанија „Финзи“ на Камчев.

На 16 април, полицијата го уапси поранешниот советник во Кабинетот на премиерот и генерален секретар на Владата, Драги Рашковски. Рашковски беше уапсен по истрагата на ЈОГОКК за измама при набавка на софтвер за следење на сообраќајот за Министерството за внатрешни работи. Рашковски поднесе оставка на 12 април и беше ставен во домашен притвор. ЈОГОКК подигна обвинение против Рашковски и шестмина други за злоупотреба на службената положба и овластувања, за перење пари при местење јавни набавки за четири софтверски решенија во периодот од 2017 до 2021 година, како и за финансиски трансакции чија цел била да се сокријат незаконските приходи. Заклучно со 15 ноември, обвинението сè уште чекаше потврда од тричлениот совет на Кривичниот суд Скопје за да се започне со судењето. На 23 јули,

затворската полиција ја префрлила поранешната главна специјална обвинителка, Катица Јанева, од домашен притвор во скопскиот затвор Идризово, откако Апелациониот суд Скопје ја потврди осудителната пресудата од 2019 година во случајот „Рекет“. Јанева беше осудена на седум години затвор за злоупотреба на службената положба кога била специјална обвинителка и задолжена за гонење на случаи на висока корупција. Првообвинетиот во судскиот процес „Рекет“, Бојан Јовановски (познат како Боки 13), на 22 јули беше префрлен во затвор на издржување на деветгодишна затворска казна.

Поглавје 5. Владин став во однос на истрагите за наводни повреди на човековите права водени од меѓународни и невладини организации

Права

Домашните и меѓународните организации за заштита на човековите права работеле главно без ограничувања од властите, и воделе истраги и ги објавувале своите наоди во врска со случаите поврзани со заштитата на човековите права. Во поголемиот број случаи, владините функционери биле подготвени да ги сослушаат овие групи, меѓутоа, исто така, понекогаш не преземале ништо во врска со нивните ставови и мислења. Во текот на годината неколку министерства биле домаќини на состаноци на работна група што вклучувала припадници на граѓанското општество.

Владини тела за заштита на човековите права: Народниот правобранител и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација работеле на заштитата на граѓаните од евентуални повреди на нивните права од страна на јавните институции, намалување на дискриминацијата на малцинските заедници и на лицата со попреченост, унапредување на правичната застапеност во јавниот живот и заштита на детските права.

Заклучно со 15 август, до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација пристигнале 108 претставки за наводна дискриминација. Првичното разгледување на претставките покажало дека три биле поврзани со образование, 18 со правото на политичко убедување, пет со полот и родот, 21 за личен или социјален статус, една за сексуалната ориентација, една за

попреченост и една за возраста. Некои од претставките наведувале повеќе од еден основ.

Поглавје 6. Дискриминација и социјална злоупотреба

Жени

Силување и семејно насилство: Силувањето на мажи и жени, вклучувајќи го и она што го извршил брачен другар, претставува кривично дело. Законски предвидената кривична санкција за силување е казна затвор од една до 15 години, меѓутоа, спроведувањето на овие законски одредби не е на задоволително ниво. Семејното насилство е забрането со закон, меѓутоа тоа е чест проблем. Казните се движат од шест месеци до пет години казна затвор за полесни дела, и од една до десет години казна затвор за кривични дела што резултирале со тешки или со трајни телесни повреди. Сторителите на делата можат да добијат до доживотна казна затвор доколку нивните дела резултирале со смрт на жртвата. Дополнително, судовите можат да изречат парична казна. Законот се спроведува во случаи во кои жртвите поднеле пријава, но многу од нив не го прават тоа.

Во јануари Собранието усвои Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Законот имал за цел да помогне во спречувањето и заштитата од родово засновано и семејно насилство и да ги заштити основните човекови права и слободи на жртвите.

Од јануари до јуни Министерството за труд регистрирало 789 жртви на семејно насилство од кои 530 биле жени.

Граѓанските организации известија дека заклучно со мај, судовите разгледале 171 пријава од жртви на насилство врз жени или семејно насилство кои побарале наредби за заштита; судовите одобриле 123. Судовите во Скопје, Охрид и Тетово известиле дека во најголем дел од претставките се барало наредба за заштита од физичко насилство. Судовите во Гостивар и Кавадарци пријавиле по еден случај на фемицид. Основниот суд Охрид на еден обвинет му изрекол две години затворска казна за фемицид.

Државата го финансира работењето на осум Регионални центри за згрижување жртви на семејно насилство, во кои биле сместени 34 жртви во текот на годината, од кои 19 биле жени и 15 деца. Во соработка со граѓанскиот сектор,

Владата ја финансира работата на еден Центар за жртви на семејно насилство и еден Кризен центар, каде што жртвите престојуваат од 24 до 48 часа по нападот. Една домашна невладина организација има телефонска СОС-линија за итни случаи која функционира на македонски и на албански јазик, и раководи со уште два кризни центри за привремено засолнување и згрижување жртви на семејно насилство. Според граѓанската организација, Националната мрежа за ставање крај на насилството врз жените и семејното насилство, владините мерки што биле воведени во март 2020 година како одговор на пандемијата со КОВИД-19, ги продлабочиле постојните родови разлики и го префрлиле товарот на кризата пред сè врз жените. Многу од мерките останале на сила во текот на целата година. Насилството врз жените пораснало за време на вонредната состојба со КОВИД-19 и пристапот до услуги за поддршка се намалил како резултат на мерките за карантин што ги вовела Владата. Граѓански организации отвориле жешки линии во март 2020 години за повици од жртви што немале пристап до ресурси и известија дека добивале повици секој ден.

Националната бесплатна мобилна СОС линија на Министерството за труд за жртви на семејно насилство продолжила да работи во текот на целата година. СОС линијата и кампањата обезбедиле деноноќна, точна, навремена и доверлива помош, вклучувајќи и информации за заштита на жртвите, достапни услуги и телефонско советување за жртвите на родово и семејно насилство.

Народниот правобранител ги окарактеризира казните на судовите против осудените престапници како „премногу благи“ и рече дека тие не придонесуваат за намалување и елиминирање на тешките форми на семејно насилство, ниту пак обезбедуваат доволна заштита на жртвите.

Сексуално вознемирување: Сексуалното вознемирување на мажи и на жени на работното место е забрането со закон, а законски предвидената затворска казна за ова дело е од три месеци до три години. Кога жртвите ги користеле правните лекови, властите ефективно го спроведувале законот. Сепак, сексуалното вознемирување на жените на работните места и понатаму претставувало проблем и жртвите вообичаено не ги пријавиле овие случаи поради стравот дека ќе се дознае и дека ќе го изгубат работното место.

Репродуктивни права: Немаше извештаи за присилни абортуси или несакана стерилизација од страна властите.

Жените од руралните области имале ограничен пристап до консултации во врска со планирањето на семејство и гинеколошки услуги. Ромките се соочувале со пречки во пристапот до консултации за планирање семејството и гинеколошки услуги поради дискриминација, длабока сиромаштија и мал број на матични лекари и гинеколози во нивните средини.

Во април, со помош од Министерството за здравство, беше отворена гинеколошка ординација со матичен гинеколог во Шуто Оризари, што обезбедува полесен пристап до здравствена заштита и услуги за планирање на семејството на околу 20.000 жени, претежно Ромки.

Властите обезбедиле пристап до услуги за сексуалното и репродуктивното здравје за лица што преживеале сексуално насилство. Итна контрацепција се обезбедува како дел од клиничкото управување со случаи на силување. Има три центри за лица што преживеале сексуално насилство во Скопје, Куманово и Тетово; во текот на годината центрите биле интегрирани и се финансираат од државните болници во секој град. Засолниште во Скопје за жртви на трговија со луѓе, исто така, обезбедувало здравствени услуги поврзани со репродуктивното здравје.

Дискриминација: Жените го имаат истиот правен статус како и мажите во поглед на законите што регулираат прашања поврзани на семејството, верата, личниот статус и државјанството, како и законите поврзани со работните односи, сопственоста, државјанството, наследството, вработувањето, пристапот до кредити и поседување или управување со бизниси или имот. Законите се применувале на ефективен начин. Во некои заедници практиката мажите да даваат насоки како да се гласа или да гласаат наместо женските членови на нивните семејства, ги доведувале жените во семејството во обесправена положба.

Заклучно со 31 август немаше претставки за нееднаков третман на жените во политичкиот живот ниту пред народниот правобранител ниту пред Министерството за труд и социјална политика (МТСП).

Систематско расно или етничко насилство и дискриминација

Земјата има граѓански и кривични закони и прописи за афирмативно делување за заштита на припадниците на расните или етничките групи од насилство и

дискриминација. Уставот и законите ги дефинираат етничките малцинства како заедници. Според Канцеларијата на народниот правобранител, помалите етнички малцинства, со исклучок на Србите и Власите, и понатаму биле недоволно застапени во државната служба и другите државни и јавни институции.

Според веродостојни извештаи, припадници на ромската заедница биле предмет на дискриминација од јавните установи и на јавната инфраструктура во некои урбани средини. Комисијата за спречување и заштита од дискриминација презела делотворни дејствија за санкционирање на тие случаи, изрекувајќи јавни опомени или корективни мерки. ОВККИПС при Министерството за внатрешни работи на 25 септември суспендирале, а потоа поднеле кривична пријава против полициски службеник. На 10 ноември Основниот суд Битола осудил полициски службеник на една година затвор за употреба на прекумерна сила врз граѓанин од ромска етничка припадност во септември 2020 година.

На 24 јуни, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) пресуди против Северна Македонија, утврдувајќи повреда на членот 14 (Забрана на дискриминација) од Европската конвенција за човекови права, во врска со членот 3 (Забрана на тортура) во случај кој се однесувал на жалител од ромска етничка припадност. ЕКЧП утврдил дека властите не успеале да спроведат ефикасна истрага за можни расистички мотиви зад наводната физичка злоупотреба од страна на припадници на единицата „Алфа“ за време на полициска интервенција во 2013 година во ромска населба во Скопје.

Ромите се жалат на широко распространета дискриминација во општеството. Според извештаите на невладини организации и на меѓународни експерти, работодавачите често не се подготвени да вработат Роми, а некои од Ромите се жалеа дека не можат да остварат пристап до јавни услуги и бенефиции. На 7 април, по повод одбележувањето на Денот на Ромите, премиерот Зоран Заев најавил инвестиција од 61 милион денари (1,1 милион американски долари) за поддршка на владината Стратегија за Ромите и формирање на соодветен фонд за ромски претприемачи со почетен капитал од 122 милиони денари (2,2 милиони ам. долари). Заев исто така најавил дека Владата во соработка со ЕУ обезбедила 20 милиони денари (385.000 ам. долари) за проект за домување и социјална помош за 20 ромски семејства во Кочани.

На 8 април, група демонстранти побарале локалните власти да ја повлечат одлуката за изградба на станови за ромските семејства во Кочани.

Демонстрантите носеле транспаренти со пароли „Само преку нас мртви“ и „Овде нема место за нив“. Ромските семејства чии станови биле во прашање повеќе од две децении живееле во Старата касарна во супстандардни услови.

Движењето на Ромите, АВАЈА и Здружението Станица 5 пријавија случај на дискриминација на група ромски деца кои не биле пуштени на јавен базен во Прилеп на 24 јуни. Случајот бил пријавен до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Градоначалникот на Прилеп и ромските граѓанските организации го осудија настанот на заедничка прес-конференција на 25 јуни. Последователно, Комисијата утврдила дека персоналот на прилепскиот Градски базен ја дискриминира оваа група ромски деца и препорачала управата на базенот јавно да им се извини на жртвите преку традиционалните и социјалните медиуми во рок од 30 дена и да обезбеди обука за спречување на дискриминација за својот персонал, во спротивно ќе се соочи со прекршочни пријави. Заклучно со 20 септември, Комисијата, исто така, утврдила дека персоналот на скопското Јавното сообраќајно претпријатие ги дискриминира патниците Роми во најмалку два одвоени наврати. Комисијата му препорачала на јавното претпријатие да организира обука за спречување дискриминација за вработените.

Деца

Матична евиденција на родени: Според законот, државјанството на едно лице во основа зависи од државјанството на неговите родители. На секое дете без родители што се нашло на територијата на државата, законот му овозможува да добие државјанство, освен доколку надлежните органи не утврдат пред детето да наполни 18 години дека неговите родители всушност се странски државјани. Властите автоматски го евидентираат раѓањето на сите деца во болниците и во здравствените установи, и според законот родителите се должни во надлежната матична служба да го пријават раѓањето на секое дете, вклучувајќи ги и оние што се родиле на друго место, во рок од 15 дена по раѓањето. Некои ромски семејства доцнат со пријавувањето и со регистрацијата на новороденчињата, што понатаму во животот им ја отежнува можноста да ги уживаат своите права на образование, здравствена заштита и

други бенефиции, поради немањето соодветни лични документи за идентификација.

Образование: Законот предвидува основно образование на македонски, албански, турски, српски и босански јазик, и средното образование на македонски, албански и турски јазик. На децата Роми и Власи во некои основни училишта им се нуди избран предмет за изучување на нивниот мајчин јазик и култура. Бројот на ученици коишто им припаѓаат на малцинските етнички заедници и кои посетуваат средно образование на својот мајчин јазик продолжи да расте.

Во септември, медиумите известија дека родителите на ученици од Брњарци, Визбегово и Идризово повторно се пожалиле дека Министерството за образование и наука и локалната самоуправа не им обезбедиле можност нивните деца да посетуваат настава на албански јазик во нивното место на живеење. На нивните деца им бил обезбеден превоз до блиското село каде што можеле да посетуваат настава на нивниот мајчин јазик.

Злоупотреба на деца: Постојат закони со кои се забранува злоупотребата на децата, и казните што се предвидени за тоа вклучуваат парични или затворски казни, како и забрана за вршење дејност. Злоупотребата на децата преставува проблем во одредени области. Државата има отворено телефонска линија за помош на жртвите на семејно насилство, вклучувајќи и на злоупотреба на деца. Министерството за внатрешни работи има регистрирано 83 деца на улица кои биле присилени од своите родители или други возрасни да питаат, мијат автомобили или да продаваат дреболии. Сите 83 деца биле упатени во дневни центри за деца под ризик.

Детски, рани и присилни бракови: Минималната законски предвидена возраст за стапување во брак е 18 години. На лица на возраст помеѓу 16 и 18 години, судот може да им дозволи да стапат во брак доколку оцени дека тие се духовно и физички подготвени и способни за брачен живот. Раното и присилно стапување во брак се случува повремено во ромската заедница, а во многу помал обем и во одредени албански заедници. Министерството за труд и социјална политика има документирани 32 рани бракови во кои еден или двата партнери биле на возраст од 16 или 17 години.

Министерството за здравство известило дека стапката на бременост кај девојчињата и жените на возраст меѓу 15 и 19 години во 2020 година изнесувала 18,9 отсто, додека стапката на наталитет за истата возрастна група била 16,7 отсто. Националната стапка на наталитет изнесува 4,9 отсто.

Сексуално искористување на деца: Законот ги забранува сите облици на комерцијална сексуална експлоатација на деца и предвидува казни од 10 до 15 години затвор за прекршување на истиот. Детската порнографија е забранета со закон и за секоја повреда на законот е предвидена затворска казна од пет до 15 години. Надлежните власти го спроведуваат законот. Минималната возраст за доброволно стапување во сексуални односи е 16 години.

Според власта, сексуалното искористување на децата за комерцијални цели претставува проблем, меѓутоа не може да се каже точно од колкав обем. Центарот за социјална работа и Министерството за внатрешни работи заклучно со 1 декември идентификувале пет малолетни жртви на трговија со луѓе, од кои три биле жртви на присилен брак, една на присилно питање и една на сексуално искористување. Во земјата постои онлајн регистар на лица осудени за трговија со деца и сексуална злоупотреба на деца, кој може да се пребарува според името и адресата на осудениот сторител и кој содржи фотографии, податоци за осудителните пресуди и адреса на живеење на сторителите. По десет години од издржувањето на казната, сторителите на овие дела имаат право да побараат нивното име да биде избришано од регистарот, под услов во меѓувреме да не сториле ново дело.

Заклучно со 30 јуни, во регистарот биле наведени вкупно 281 сторител на вакви дела (12 жени и 269 мажи), од кои седум биле осудени во текот на годината. До 3 септември, 166 од нив биле ослободени од затвор, а останатите издржувале затворски казни од две до 20 години. Едно лице било во бегство.

Деца сместени во институции: Од август 2020 година децата се сместуваат во мали групни домови, по пет до шест деца во дом со постојан 24-часовен надзор од социјален работник и стручен кадар за детска грижа. Сите сирачиња помлади од три години се во згрижувачки домови. Исто така, МТСП презело одредени чекори за скратување на времето потребно за посвојување сирачиња или напуштени деца. Немало никакви пријави за евентуална злоупотреба на децата во домаќинствата во кои биле сместени.

Воспитно-поправниот дом за малолетници во Волковија-Тетово бил отворен во ноември 2020 година и во текот на годината биле сместени 16 малолетници. На отворањето на установата присуствувал и Хелсиншкиот комитет за човекови права кој го окарактеризирал како добро опремен и организиран објект кој целосно ги исполнува утврдените критериуми за сместување на малолетниците и обезбедува соодветни рехабилитациски и медицински услуги.

Меѓународно грабнување деца: Државата е потписничка на Хашката конвенција за граѓанско-правните аспекти на меѓународното грабнување деца од 1980 година. Погледнете го *Годишниот извештај на Стејт Департментот за меѓународно грабнување деца од страна на родителите* достапен на <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>.

Антисемитизам

Според проценките на Еврејската заедница, во земјата живеат околу 250 Евреи. Заедницата нема пријавено акти на насилство против нив, но велат дека за време на ескалацијата на конфликтот во Газа некои припадници се пожалиле дека децата им биле малтретирани заради нивниот еврејски идентитет, особено оние што посетуваат меѓународни училишта заедно со деца на дипломати и бизнисмени од арапскиот свет.

Антисемитски говор и инциденти во земјата се ретки и спорадични, и обично се случуваат на социјалните медиуми. Истражувачки труд објавен во март од страна на невладината организација *Метаморфозис* за дезинформации во земјата поврзани со КОВИД-19 открива дека дезинформациите и теориите на заговор, исто така, довеле до антисемитски говор и говор на омраза на интернет.

Некои лицата што протестираше против вакцинацијата го користеле симболот на жолтата Давидова ѕвезда против владините мерки поврзани со пандемијата на КОВИД-19, споредувајќи го нивниот третман од страна на властите со третманот на Евреите во Холокаустот.

Трговија со луѓе

Погледнете го *Извештајот за трговијата со луѓе* на Стејт Депарментот, достапен на <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Лица со попреченост

Лицата со попреченост не секогаш имале пристап до образование, здравствени услуги, јавни објекти и транспорт на еднаква основа со другите. Уставот и законите ги штитат правата на лицата со попреченост (телесна, сетилна, интелектуална и ментална попреченост), вклучително и нивниот пристап до образование, вработување, здравствени услуги, информации, комуникација, објекти, транспорт, правосудство и други услуги, но овие законски обврски не секогаш се спроведуваат на ефективен начин. Посебен закон го регулира вработувањето на лицата со попреченост и го надополнува законот за работни односи. Според законот лицата со телесна или со ментална попреченост треба да добијат одобрение од владина здравствена комисија за да можат да заземат надзорни позиции во приватниот и во јавниот сектор. Експертите за попреченост тврдеа дека ова барање го нарушува правото на лицата со попреченост на еднаков третман и вработување врз основа на заслуги.

Владата нема стратешка рамка за правата на лицата со попреченост, ниту акциски план за ефективно спроведување на сеопфатната стратегија за деинституционализација. Лицата со попреченост и нивните семејства доживувале стигматизација и сегрегација поради вкоренети предрасуди и недостиг на информации, вклучително и некои информации доставени од владата поради недостаток на достапни формати.

Според невладината организација на лица со попреченост, Инклузива, како и други НВО и народниот правобранител за време на пандемијата, лицата со попреченост биле маргинализирани и не се одговорило на нивните потреби. Веб-страниците со информации за КОВИД-19 и за вакцинација немале формат достапен и за лицата со сетилна попреченост, а повеќето објекти за тестирање за КОВИД-19 биле достапни за лицата со телесна попреченост.

На 15 септември, Собранието го изменил Изборниот законик за да им дозволи на лицата со некои видови интелектуална попреченост да гласаат, под услов нивното право на глас да не било одземено со судско решение.

Законот утврдува стандарди за пристапност за новите згради; постојните јавни објекти требаше да бидат достапни за лицата со попреченост до крајот на 2015 година. Невладините организации известија дека многу јавни и владини згради и друга инфраструктура, вклучително и засолништата за жртви на насилство, не се усогласени со законот. Иако сите автобуси купени по 2013 година од владата за градот Скопје се со пристап за лицата со телесна попреченост, во пракса многу автобуси останаа недостапни поради несоодветното одржување, недостигот на обука и несанкционирањето на возачите кои понекогаш одбиваа да ги спуштат рампите. Јавниот превоз надвор од Скопје и понатаму е главно недостапен.

Министерството за образование и наука вложило напори за да се обезбеди соодветна поддршка за децата со попреченост да посетуваат настава во редовните училишта. Законот за основно образование од 2019 година наложува вклучување на децата со попреченост во редовната настава и предвидува трансформирање на „специјалните“ училишта во ресурсни центри за наставниците, родителите и учениците. Сепак, повеќето училишта и понатаму се неподготвени за спроведување на законот и продолжиле да се мачат да обезбедат соодветна поддршка за децата со попреченост, и покрај напорите на Министерството за образование. Повеќето училишта останале недостапни за лицата со телесна попреченост и немаат рампи за пристап со инвалидски колички, пристапни тоалети и лифтови. Застапниците на нивните интереси известија дека законот од 2019 година се покажал полезен за децата со аутизам, бидејќи има поголемо прифаќање на нивното присуство во училиштата, каде што честопати се придружени од образовни асистенти. И покрај одреден напредок, многу ученици со попреченост и понатаму посетувале посебни училишта. Немаше пријави за насилство, вознемирување или заплашување упатени кон лицата со попреченост.

Социјална стигма за ХИВ и СИДА

Социјалната стигма и дискриминацијата на лицата кои живеат со ХИВ и СИДА и понатаму претставуваат проблем.

Министерството за здравство не ги вклучило лицата што живеат со ХИВ во категориите граѓани со приоритет за вакцинација против КОВИД-19 и покрај писменото барање на граѓанските организации за нивно вклучување.

Пандемијата ги влошила системските проблеми на социјална исклученост,

ограничен пристап до јавните услуги и правда и несоодветна заштита од дискриминација и насилство врз луѓето кои живеат со ХИВ. Ограничувањата на движењето и јавниот превоз директно ги погодило лицата што живеат со ХИВ, особено оние кои живеат надвор од главниот град, бидејќи здравствената заштита за оваа група е централизирана, а антиретровирусна терапија се дава само во Државната клиника за инфективни болести и фебрилни состојби во Скопје. Организациите за поддршка на лица со ХИВ, во соработка со Клиниката за инфективни болести, поддржале бесплатна дистрибуција на антиретровирусна терапија за сите пациенти со ХИВ на кои им е потребна, а особено за оние што живеат надвор од главниот град.

Акти на насилство, криминализација и други злоупотреби, врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет

Уставот и законите забрануваат дискриминација заснована на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Кога жртвите поднесуваат претставки, властите генерално го спроведуваат законот.

Припадниците на заедницата на лезбијки, геј мажи, бисексуалци, трансродови, квир и интерсексуални лица (ЛГБТКИ+) и понатаму се маргинализирани, а активистите што ги поддржуваат правата на ЛГБТКИ+ заедницата имаат пријавено инциденти на општествени предрасуди, вклучително и говор на омраза. Законот за спречување на дискриминација експлицитно ги штити лицата од дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет во областа на образованието, вработувањето, домувањето и здравствената заштита; не постои заштита од говор на омраза заснован на сексуална ориентација или родов идентитет во рамките на кривичниот законик и другите закони што се занимаваат со слободата на изразување.

Заклучно со 26 ноември, Државната комисија за спречување и заштита од дискриминација разгледала девет претставки за дискриминација врз основа на род или сексуална ориентација. Комисијата утврдила дека имало доволно докази за да се поткрепат пет од деветте наводи и препорачала корективни мерки за одговорните субјекти. Препораките на Комисијата вклучувале јавно извинување до засегнатите поединци и обврзување на работодавците да обезбедат обука за чувствителност за вработените. Еден од случаите, изнесен од граѓанската организација, Коалицијата МАРГИНИ, се однесува на трансродова жена која била предмет на дискриминација во аптека. Комисијата

и препорачала на аптеката да спроведе обука за своите вработени за работа со ЛГБТКИ+ клиенти.

Во јуни, пред Парадата на гордоста во Скопје, министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, Арјанит Хоџа, дал јавна изјава во која ги окарактеризирал ЛГБТКИ+ лицата како „неморални“ и „нездрави“.

Невладината организација „Субверзивен фронт“ се пожалила, истакнувајќи меѓу другото дека коментарите на министерот може да ги исплашат ЛГБТКИ+ лицата што сакаат да им кажат на своите семејства за себе.

Немало недоброволни или присилни медицински или психолошки практики конкретно насочени кон ЛГБТКИ+ лица. Се практикува конверзивна терапија, но информациите за конкретни случаи ретко стигаат до застапниците на интересите на оваа заедница. Активисти известува дека психолози и други просветни работници во училиштата честопати барале од ЛГБТКИ+ учениците да се прилагодат на хетеронормативните стандарди и да се однесуваат во согласност со улогите што се очекуваат од полот што им бил доделен при раѓање.

Насилството врз припадниците на ЛГБТКИ+ заедницата и понатаму бил проблем. Коалицијата МАРГИНИ има документирано 29 прекршувања на правата на ЛГБТКИ+ лицата, вклучително и 18 случаи на говор на омраза. Два од документираните случаи кои најверојатно претставуваат дела од омраза биле пријавени во полиција. На враќање дома по Парадата на гордоста, еден учесник бил физички нападен поради неговата сексуална ориентација. Случајот бил пријавен во полиција. Нападот бил препознаен како дело од омраза, но нема достапни информации за некакво последователно гонење. Во друг случај, пар пријавил дека бил нападен во градски парк, но тврделе дека полицијата одбила да ја евидентираат нивната претставка. Полицијата во записникот напишала дека жртвите биле „две пријателки“, а не пар. Други пријавени случаи вклучуваат хомофобично и сексуално вознемирување на работното место и семејно насилство. На 29 ноември, ЛГБТКИ+ и други активисти за човекови права протестираше пред Јавното обвинителство поради неспроведување истрага за пет одделни напади од 2012 и 2013 година на ЛГБТКИ+ лица, вклучително и насилен напад врз ЛГБТКИ+ активист и демолирање на центар на ЛГБТКИ+ заедницата во Скопје. Според ЛГБТКИ+ заедницата, неказливоста

на нападите влева страв кај ЛГБТКИ+ лицата и поттикнува директни и јавни закани кон припадниците на оваа заедница и нивните семејства и пријатели.

Во јуни локалните граѓански организации ја организирале третата годишна парада на гордоста во Скопје. Владици претставници, вклучително и претседателот и министерките за одбрана, образование, култура и социјална политика, учествувале на настаните на гордоста. Опозициските политичари не учествувале, а опозициската партија ВМРО-ДПМНЕ излегла со соопштение во кое ја обвини власта за лицемерие заради поддршката на парадата, поради тоа што „брутално ги крши“ основните права на другите граѓани. Настаните во рамките на деновите на гордоста се совпаѓаат со порастот на инцидентите на говор на омраза и таргетирање на ЛГБТКИ+ лица. Во полицијата и јавното обвинителство биле пријавени седум случаи. До 4 октомври ниту еден од овие случаи не бил обработен од надлежните органи.

Поглавје 7. Работнички права

а. Слобода на здружување и право на колективно преговарање

Законот го гарантира правото на работниците да се организираат и да членуваат во независни синдикати, колективно да преговараат и да организираат легални штрајкови. Законот забранува секаква дискриминација против работничките синдикати и уредува враќање на работното место на работниците што биле отпуштени поради синдикална активност. Членувањето во синдикалните организации е на доброволна основа, а нивните активности се финансираат преку членарина. Околу 22 отсто од сите вработени се членови на некој синдикат.

Синдикалните претставници, со исклучок на неколку гранкови синдикати, тврдат дека државни функционери, политичките партии и работодавачите се обидуваат да влијаат.

Според законот, секоја синдикална организација мора да се регистрира во Министерството за труд и социјална политика и во државниот Централен регистар.

Судовите од општа надлежност имаат право да ги укинат активностите на синдикатите, на барање на органот што ги регистрирал или надлежен суд, доколку се утврди дека нивните синдикални активности се „спротивни на

Уставот и на законите“. Нема ограничувања во однос на државјанството за членување во синдикати, иако странските државјани мора да поседуваат валидна работна дозвола и да бидат вработени во компанијата или во државниот орган наведени во дозволата. Иако за тоа не постојат никакви законски пречки, во слободните трговски зони не функционира ниту еден синдикат.

Државните органи и работодавачите не секогаш ги почитувале слободата на здружување, правото на штрајк и колективно преговарање. Синдикалните организации ја посочуваат како доказ законската одредба за „исклучување“, која им дозволува на работодавачите да отстранат до 2 отсто од работниците од колективните преговори за време на штрајк. Колективното преговарање е дадено како можност на синдикалните организации, кои ги застапуваат интересите на најмалку 20 отсто од вкупниот број вработени и на здруженијата на работодавачи што застапуваат најмалку 10 отсто од работодавачите на нивото на кое се склучува договорот (претпријатие, сектор или на национално ниво). Ресурсите на државните органи за спроведување на законот во оваа сфера и правните лекови што се нудат, не се на задоволително ниво. Казните за повреда се сразмерни на оние во другите закони што се однесуваат на необезбедување на граѓанските права. Поведените управни и судски спорови главно се соочувале со подолготрајни одложувања.

Законот ги опфаќа сите работници што се легално вработени кај работодавачи кои се уредно регистрирани кај државните органи, и не ги дискриминира странските работници или мигрантите кои се легално вработени во земјата. Во текот на годината Државниот инспекторат за труд (ДИТ) при Министерството за труд и социјална политика не добило претставки за повредите на правото на синдикално организирање и слободата на здружување. Работниците честопати се плашат од одмазда и се воздржувале од поднесување претставки директно во Министерството за труд и социјална политика. Онаму каде што можело, понекогаш синдикатите поднесувале претставки во име на работниците.

Заклучно со 20 август, ДИТ имал добиено една претставка од Конфедерацијата на слободни синдикати (КСС) во која се тврдело дека Министерството за труд не одговорило на нивното барање да бидат признаени како репрезентативен синдикат овластен да преговара за гранкови колективни договори. Министерството изјавило дека го одбило барањето на КСС, бидејќи не

доказала дека КСС го исполнува законски потребниот праг на репрезентативност.

Народниот правобранител добил девет претставки од Македонскиот полициски синдикат, во кои се наведува дека некои службеници биле прераспределени да извршуваат задачи надвор од описот на нивните работни места за периоди подолги од законски пропишаните. Синдикатот поднел претставка во име на полициски службеник во која било наведено дека бил предмет на произволна дисциплинска постапка. Исто така, народниот правобранител добил претставка од вработени во Министерството за внатрешни работи во која се тврдело дека Министерството, на барање на синдикатот, почнало да ја задржува синдикалната членарина од платите на членовите без членовите да гласаат за тоа. Заклучно со 20 август истрагата на народниот правобранител по претставките сè уште беше во тек.

б. Забрана на присилна или задолжителна работа

Уставот и законите ги забрануваат сите облици на присилна или задолжителна работа и властите во најголем дел ги спроведувале важечките закони. Законот пропишува затворски казни за сите повреди на одредбите за присилна работа или за уништување или одземање лични документи за идентификација, пасоши или други видови патни исправи. Казните за повреда биле сразмерни со оние за други сериозни кривични дела. Имало случаи на жени и деца присилувани да работат, меѓу другото да продаваат дреболии во ресторани и барови, како и на сексуална експлоатација. Некои ромски деца, често под притисок од своите роднини, биле присилувани да просат (види точката 7.в.).

ДИТ вршел редовни инспекции за да утврди дали се применуваат законите за работни односи, издавал опомени и казни и санкционирал бизниси. Властите немаат отворена телефонска линија, но Министерството за внатрешни работи има апликација за пријавување различни прекршоци, вклучително и трговија со луѓе; преку апликацијата биле добиени три пријави поврзани со трговија со луѓе. Владата нема вложено напори да ја намали побарувачката за комерцијален секс.

Погледнете го и годишниот *Извештај за трговија со луѓе* на Стејт Департаментот, достапен на <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

в. Забрана на детски труд и минимална возраст за вработување

Државата има закони и прописи што го регулираат детскиот труд, меѓу другото и ги забрануваат најтешките форми на детски труд. Властите вложиле напори за примена на законите во формалната економија, но не се ефективни кога станува збор за неформалната економија. Постојат одредени недостатоци во законската регулатива на земјата за соодветна заштита на децата од трудова експлоатација, вклучувајќи ги и најтешките форми на злоупотреба на детски труд и минималната возраст за работен ангажман. Минималната возраст за вработување изнесува 15 години. Децата можат да започнат да работат и на 14 години како чираци или во својство на учесници во некоја официјална програма за стручно образование, културни, уметнички, спортски и рекламни настани и активности. Законот забранува вработување малолетни лица помлади од 18 години на работни места што можат да бидат штетни за нивното физичко или ментално здравје, безбедност и морал. Исто така, забрането е малолетните лица да работат ноќе или повеќе од 40 часа во неделата.

Трудовиот инспекторат при Министерството за труд и социјална политика е одговорен за спроведување на законите со кои се регулира работниот ангажман на децата. Полицијата и Министерството, преку центрите за социјална работа, ја делат одговорноста за спроведување на законските одредби за трговија со деца, вклучувајќи го и присилното просење. Властите не се ефективни во примената на законот, иако казните за ваков вид на повреда се сразмерни на оние за други слични сериозни кривични дела.

Немаше пријавени случаи за нелегален работен ангажман на деца на возраст под 18 години во формалната економија. Во текот на инспекцискиот надзор на некои семејни компании, инспекторите од Државниот инспекторат за труд забележале малолетни деца што помагале во работата, најчесто во семејни бизниси што се занимаваат со трговија на мало и занаетчиството, како и на земјоделски фарми.

Детски труд се среќава во земјоделството, домашната работа, но и во барови и во ноќни клубови. Некои деца во земјата се ангажирани за присилно питање, миење ветробрани на автомобили, претурање по контејнери или продажба на цигари или други дреболии на пазарите, по улиците или навечер, во баровите и во рестораните. И покрај постоењето соодветни закони, владините напори за

елиминирање на присилното детско питање, во најголем дел се покажувале како неделотворни. Најголемиот дел од децата вклучени во овие активности се Роми, Ашкали и балкански Египќани, и најчесто работат за своите родители или за другите членови на семејството. И покрај примената на правни лекови, како на пример, привременото одземање на родителските права, кривични обвиненија и целосно одземање на родителското право за оние што ги повторуваат делата, во најголем дел, надлежните органи биле неуспешни во спречувањето на оваа континуирана појава, а ромските деца и понатаму остануваат ранливи и изложени на експлоатација и на присилна работа.

Во текот на годината, народниот правобранител во повеќе наврати изразил загриженост за детското питање и ги критикувал мерките на Центрите за социјална работа и на Министерството за труд и социјална политика како несоодветни за надминување на оваа континуирана појава со која се нарушуваат правата на децата.

Министерството за труд и социјална политика има телефонска линија на која можат да се пријавуваат случаи на злоупотреба на деца, а најголемиот број пријави се однесуваат на случаи на улично питање. Министерството исто така ја финансира и работата на два дневни центри, кои нудат образовни, медицински и психолошки услуги за деца што се присилувани да просат на улица.

Погледнете ги исто така и *Наодите за најтешките облици на детски труд* на Министерството за труд на САД, достапни на:

<https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/findings>.

г. Дискриминација во однос на вработувањето и професионалниот ангажман

Општо земено, законите и прописите во трудовата сфера забрануваат секаква дискриминација заснована на раса, пол, род, попреченост, здравствена состојба, политичко убедување, вера, возраст, национална припадност, јазик или социјален статус. Не постојат конкретни законски одредби со кои се регулира евентуална дискриминација на лицата носители на вирусот ХИВ или други заразни болести, меѓутоа постојат одредби во однос на здравствената состојба на работниците. Властите не секогаш ефективно ги спроведуваат

законите, иако казните за повреда се сразмерни на оние во другите закони поврзани со граѓанските права.

Покрај владините напори и законските промени за задолжително вклучување на сите деца во основното и во средното образование, ромската заедница и понатаму живее сегрегирано, без соодветна здравствена и социјална заштита, во најголем дел поради немањето документи од матичната евиденција.

Податоците од државната Агенција за вработување укажуваат на фактот дека поради слабата вклученост во образовниот систем, особено во високото образование, Ромите главно имаат тешкотии во наоѓањето вработување во формалната економија. Личните примања на жените се пониски во споредба со оние на мажите и многу малку жени се наоѓаат на раководни позиции. Според членовите 131 и 160 од Законот за работни односи, забрането е жените да работат на одредени работни места „со висок ризик“ и „физички напорни“ во рударската и во градежната индустрија. Владата има преземено мерки за да ја спречи дискриминацијата на лицата со попреченост при вработување и пристапот до работни места.

д. Прифатливи работни услови

Закони со кои се уредуваат платите и работното време: Законот утврдува минимална плата во сите сектори, која е под нивото на приходите што значат сиромаштија.

Има доволно трудови инспектори за истрага на повредите на Законот за работни односи. Трудовите инспектори се овластени да прават ненајавени инспекции и да изрекуваат казни. Сепак, извршените инспекциски надзори не биле доволни за да се обезбеди целосно придржување на законите, делумно и поради несоодветната територијална распределба на инспекторите.

Законот предвидува 40-часовна работна седмица со најмалку 24 часа одмор, платен годишен одмор во времетраење од 20 до 26 работни дена, како и платено боледување. Според законот, вработените во просек не смеат да имаат повеќе од осум часа прекувремена работа во една седмица во период од три месеци или не повеќе од 190 часа на годишно ниво. Според колективниот договор во приватниот сектор, потпишан помеѓу работодавачите и синдикатите, вработените во приватниот сектор, за прекувремената работа, имаат право на исплата на 135 проценти од нивните редовни дневници. Освен

тоа, законот предвидува и исплата на тринаесетта плата за сите работници што имаат повеќе од 150 часови прекувремена работа во текот на годината.

Во текот на годината, ДИТ поднел пријави против неколку компании, кои ги присилувале своите вработени да работат долги смени, без законски предвидените паузи за одмор; не исплаќале плати, придонеси и прекувремена работа; и им го крателе годишниот одмор што инаку им следува на вработените. Кршењето на законите во однос на платите и прекувремената работа најчесто појава во текстилниот сектор, градежништвото, железничките услуги и во малопродажбата.

Законските одредби во однос на минималната плата, работното време и стандардите за безбедност и здравје при работа, не биле спроведувани на делотворен начин. Казните за прекршувањата се сразмерни со оние за други слични кривични дела. Многу работодавачи вработувале работници без притоа да се придржуваат на законите, а мали бизниси од малопродажбата честопати барале од вработените да работат многу подолго од законски утврденото работно време. И покрај тоа што на работното место работниците имаат законско право да ја избегнат секоја можна ситуација што би била ризична по нивното здравје или безбедност без да го доведат во опасност своето работно место, работодавачите не го почитувале секогаш ова нивно право, наводно поради високата стапка на невработеност.

Во рамките на приодот на одговор на целата влада (whole-of-government) на економските последици од КОВИД-19, Владата усвоила серија економски и социјални мерки за да им се помогне и на компаниите и на вработените. Мерките биле со широк спектар и вклучувале примена на мерки за физичка дистанца на работните места, субвенции за компаниите во приватниот сектор за да ги задржат своите вработени и за да дозволат еден од родителите на деца помлади од 10 години да остане дома без да трпи финансиски последици поради тоа.

Во 2020 година, ДИТ открил 129 повреди на правата поврзани со работниот однос кои се однесуваат на платите и бенефициите, како и работниот учинок. ДИТ изрекол 120 опомени и девет наредби за мерки за ублажување. Прифатил една спогодба.

Безбедност и здравје на работното место: Законот ги наведува темелните начела за спречување повреди на работното место, професионални болести и болести поврзани со работата, и е во согласност со меѓународните стандарди и практики. Работодавците се одговорни за проценка на ризиците со кои се соочуваат нивните вработени на работното место. Законот бара од работодавците да назначат службеник одговорен за безбедност и здравје при работа (БЗР) или да договорат лиценцирана компанија за спроведување на стандардите за БЗР. Заклучно со ноември, Министерството за труд и социјална политика имаше издадено 55 дозволи за БЗР.

Законот им дозволува на работниците да се оддалечат од ситуации кои го загрозуваат нивното здравје или безбедност без да се плашат дека ќе ја изгубат работата. Немаше извештаи дека вработени изгубиле работа поради тоа што се оддалечиле од опасни ситуации додека биле на работа.

Министерствата за труд и социјална политика и за здравство, ДИТ и Државниот инспекторат за техничка инспекција се одговорни за спроведување на релевантните закони. ДИТ има Оддел за БЗР со три подрачни одделенија, но тие не се доволно пополнети со вработени и немаат соодветна обука и современа опрема.

Заклучно со 30 август, ДИТ примил 63 претставки поврзани со безбедност и здравје при работа. За секоја документирана неправилност, ДИТ изрекувал опомена или привремено затворање и го надгледувал почитувањето на спроведувањето на своите одлуки.

До август ДИТ евидентирал осум повреди на работното место со смртни последици. Во сите случаи, државните инспектори за труд извршиле увид на местото на настанот, изготвиле записник, и презеле мерки согласно законот. Овие инциденти резултирале со прекршочни или кривични пријави против работодавачите на починатите работници.

Според Македонското здружение за заштита при работа, во 2020 година имало 152 повреди на работното место, од кои 25 со смртни последици. Најголемиот број несреќи со смртни последици се во категоријата на работа во домаќинството, која ги вклучува и земјоделските работи и употребата на земјоделска опрема, по што следуваат несреќите во градежниот сектор.

Неформален сектор: Иако Владата има утврдено стандарди за безбедност и здравје при работа за работодавачите, овие стандарди не биле почитувани во неформалниот сектор. Се проценува дека неформалниот сектор на стопанството учествува со приближно 22 отсто од вработените граѓани. Многу работници во неформалниот сектор се мажи, и вклучува млади луѓе и пензионери кои работат во земјоделскиот сектор. По земјоделството, градежништвото и трговијата се сметаат за стопанските гранки со најмногу неформални работници. Во септември, Министерството за финансии и Програмата за развој на ОН (УНДП) започнале Проект за реформа на управувањето со јавните финансии, дизајниран да ги идентификува главните причини кои го поттикнуваат вработувањето во неформалната економија и прецизно да ги мапира секторите каде што тоа е најзастапено.